

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

VEM SKA TA ANSVAR FÖR DÖDEN?

En kvalitativ studie om skolkuratorers syn på skolans roll i det suicidpreventiva arbetet.

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits
Kandidatnivå

VT 2019

Lina Rissvik & Elin Lindblad

Handledare: Tore Brännberg

Antal ord: 19 391

Abstract

Titel: Whose responsibility is it to deal with death? A qualitative study about school counselors view of high schools part in the work with suicide prevention.

The aim of the study is to examine what school counselors opine of high schools' part in the work with youth suicide prevention. The material consisted of interviews with six high school counselors in Gothenburg. We used a qualitative method and analysed the empirical material with an interview analysis which was characterized by general analytical approaches where various analytical methods were used. The theorizing was done with use of system theory, social interaction theory and theories of cooperation to conceptualize and create an explanation of the empirical material. Our study implicated the range of high school counselors different perceptions of suicide prevention as a phenomenon, which presents as different strategies in the result section. This invigorate the phenomenons complexity. The strategies we found is: *the importance of being a good school, the social environments significance, the importance of information, counselors accessibility and to lower the threshold, the ability to identify students who suffers and cooperation*. Our results showed that a more reasonable role and part for high schools in the work with suicide prevention is to have an health promoting approach, but that it has to be improved. To make this possible, the health promoting work needs to be given more importance and priority than what it gets today. To take advantage of the school as an arena for the health promoting work is the optimal way to reach adolescents, and plays an important part to reach the goal of reducing the quantity of suicide cases.

Keywords: Suicide prevention, school as an arena, health promotion work, high school counselors, adolescents

Förord

Till att börja med vill vi tacka varandra för ett gott och lärorikt samarbete. Tillsammans har vi lyckats producera en uppsats och hållit våran vänskap intakt (!). Vi har stöttat varandra med plåster när det skavt, kaffe när tålamodet har trytit, servetter när matlådan inte hållit tätt och varit varandras känslomässiga containrar när det behövts.

Vårt allra varmaste tack går dock till våra informanter, som på kort varsel ställt upp att intervjuas. Utan er hade den här uppsatsen inte blivit av. Era berättelser har gjort avtryck i vår förståelse av vad det innebär att arbeta som skolkurator. Ni gör ett viktigt arbete och ert engagemang är betydelsefullt.

Vi vill även tacka vår handledare Tore Brännberg för hans synpunkter och förslag.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Suicidnärhet hos ungdomar.....	3
1.2 Problemformulering.....	5
1.3 Studiens relevans för socialt arbete.....	6
1.4 Syfte och frågeställningar.....	7
1.5 Avgränsningar och urval.....	7
1.6 Arbetsfördelning.....	8
2. Kunskapsläget.....	9
2.1 Skolbaserade suicidpreventiva åtgärder.....	10
2.2 Skolan som hälsofrämjande arena.....	14
3. Teoretiska utgångspunkter.....	16
3.1 Systemteori.....	16
3.2 Social Interaktion.....	17
3.3 Känsla av sammanhang: KASAM.....	19
3.4 Samverkan.....	21
4. Metod.....	24
4.1 Forskningsdesign.....	24
4.2 Förförståelse.....	25
4.3 Urvalsprocess.....	26
4.4 Utformning av intervjuguide.....	26
4.5 Genomförande av intervjustudien.....	28
4.6 Bearbetning och analys av empirin.....	29
4.7 Studiens tillförlitlighet.....	30
4.8 Forskningsetiska överväganden.....	31
5. Resultat och analys.....	33
5.1 Hälsofrämjande arbete.....	34
5.2 Kultur.....	36
5.3 Utbildning riktad till elever.....	38
5.4 Kurators tillgänglighet.....	39
5.5 Utbildning och stöd till lärare och övrig skolpersonal.....	41
5.6 Intern samverkan.....	42
5.7 Yttre samverkan.....	47

6. Avslutande diskussion.....	49
7. Litteraturlista.....	53
8. Bilaga 1: Terminologi och definitioner	56
9. Bilaga 2: Intervjuguide.....	58
10. Bilaga 3: Informationsbrev.....	60

1. Inledning

Själv mord är en handling som ofta väcker mycket känslor, tankar och frågor. Såväl funderingar kring handlingens orsaker, åsikter kring den moraliska dimensionen och tankar av mer existentiell karaktär är vanligt förekommande vid händelse av att någon avslutar sitt liv. Genom ökad kunskap om våra känslor kan vi dock få möjlighet att bli bättre rustade för att kunna identifiera och hantera våra egna och andras reaktioner. Att samtala om det som i grunden väcker rädsla och oro är en förutsättning för att förbereda oss på och kunna hantera livets villkor (Beskow, 2000 s.17 ff.).

Själv mord har en historia av att vara en tabubelagd handling förlagd med såväl religiösa som sociala sanktioner. Att begå själv mord stred förr mot Guds vilja, men även tankar på, och samtal om, själv mord var förbjudet. De preventiva åtgärder som förekom var således av religiös art, och bestod av själavårdande samtal samt förmaningar och hot om att inte kunna uppnå evigt liv. Så småningom ökade toleransen och själv mord avkriminaliserades år 1864, men i takt med ökad tolerans ökade också antalet själv mordsförsök och fullbordade själv mord. Under 1900-talet började själv mord ses som ett symptom på psykisk sjukdom, vilket gav upphov till så kallad psykiatrisk suicidprevention. Den psykiatriska suicidpreventionen är av stor betydelse även idag, och innebär att tidigt identifiera och behandla psykiska störningar (Ibid.).

Vidare utvecklades förståelsen av suicid och förklaringsmodellerna blev allt mer komplexa. Den allt mer mångdimensionella beskrivningen av fenomenet gav upphov till dagens bredare omfattning av suicidprevention, där fler riskfaktorer och risksituationer måste uppmärksammas. Att suicidprevention potentiellt kan beröra samtliga delar av livet innebär att den praktiska suicidpreventionen berör alla, och bör ske på samtliga samhälleliga arenor (Beskow, 2000 s.17 ff.). Att använda sig av förebyggande metoder gällande suicid är en relativ ny företeelse. I och med att själv mord under lång tid har varit något mer eller mindre kontroversiellt, och inte sällan setts som något både obegripligt och förargelseväckande, har problemet tidigare hanterats på ett annat sätt än vad det görs idag. Länge sågs själv mord som en handling omöjlig att förebygga, men i samband med ny forskning och att själv mord

började uppmärksammas som ett folkhälsoproblem har preventiva åtgärder införts som nationella program och riktlinjer (Beskow, 2000 s.102.).

Syftet med självmordsprevention är att rädda liv och att förbättra människors mående på ett sätt så att självmord inte blir aktuellt. I och med att många är eniga om att självmord är ett komplext fenomen, där varje dödsfall har sin egen individuella betydelse, är det också svårt att skapa en standardiserad metod för det preventiva arbetet (Ibid.). Mycket talar därför för att det förebyggande arbetet bör bedrivas på olika samhällsliga nivåer och med olika och varierande strategier samtidigt. Vilka strategier som används beror vidare på vilken målgrupp metoden vänder sig till. Strategier riktade till hälso- och sjukvården har som syfte att skapa en så bra vård som möjligt för suicidnära personer. Genom att identifiera och diagnostisera på ett tidigt stadium samt utveckla individanpassad behandling eftersträvas en förbättrad sjukvård, rustad att förhindra upptrappning av en suicidprocess. Mer allmänt inriktade strategier strävar istället efter att öka kunskapsnivån genom utbildning och information, skapa stödjande miljöer samt ge kunskap om och förstärka skyddsfaktorer (Wasserman et al, 2000 s.138).

Uppgiften att förebygga suicid är inte något som är unikt för Sverige.

Världshälsoorganisationen (WHO) har konstaterat suicid som ett globalt hälsoproblem och som något mycket angeläget att åtgärda. Genom att utveckla riktlinjer och program, samt skapa lättillgängliga plattformar med kunskap om ämnet har WHO synliggjort vikten av att prioritera suicidprevention. En del av detta arbetet har bestått i att utforma stödmaterial till yrkesgrupper och verksamheter som anses särskilt viktiga i det preventiva arbetet (NASP, 2010 s.5).

Ett av de fält för suicidpreventiva åtgärder som bör prioriteras är enligt WHO är skolan. Självmord är den näst vanligaste dödsorsaken bland unga. I Sverige har dessutom antal självmord sedan 1980-talet minskat i alla åldersgrupper, med undantag från barn och unga mellan 10-17 år (NASP, 2010 s.9). Skolan utgör den plats där barn och ungdomar vistas och är därför central i arbetet med suicidprevention för målgruppen.

Enligt Skollagen (2010:800) 2 kap 25§ som trädde i kraft 2011 konkretiserades ett krav på att elever har rätt till en samlad elevhälsa som rymmer skolsköterska, skolläkare, psykolog och kurator. Elevhälsans uppdrag är att arbeta förebyggande och hälsofrämjande med syfte att

skapa förutsättningar för eleven att tillgodogöra sig sin utbildning (Folkhälsomyndigheten, 2017 s.38; Skollagen §25). Skolverket och Socialstyrelsen (2016) definierar det hälsofrämjande arbetet enligt följande citat.

Hälsofrämjande arbete (eller åtgärder) [Vår kursivering] innebär att stärka eller att bibehålla människors fysiska, psykiska och sociala välbefinnande. Hälsofrämjande arbete fokuserar på en självskattad bedömning av fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande. Avsikten är att stärka människors möjlighet till delaktighet och tilltro till sin egen förmåga. Hälsofrämjande arbete kan vara individinriktat, gruppriktat (gentemot grupper i befolkningen) (...) Ett hälsofrämjande förhållningssätt kännetecknas av ambitionen att identifiera, stärka och ta hänsyn till individens egna resurser för att främja sin hälsa och förebygga och hantera sjukdom. Det innebär också att ha ett salutogent perspektiv

Socialstyrelsen & Skolverket (2016 s.22- 23).

Citatet beskriver att elevhälsans ansvar omfattar att tillgodose elevernas medicinska, psykiska, psykosociala samt specialpedagogiska behov och kräver därmed att skolsköterska, skolläkare, psykolog och kurator ska finnas tillgängliga för eleverna. Det som visat sig problematiskt kring lagen är att formuleringen 'tillgång till' skolkurator tolkats som och möjliggjort att en del skolor har kunnat ge en kurator ansvar för fler elever och större upptagningsområde. Enligt en undersökning kring skolkuratorers arbete framkom det att 43% av skolkuratorerna hade ansvar mellan 500 och 1000 elever. Samma undersökning visade att 75% var tvungna att prioritera bort förebyggande arbetsuppgifter på grund av höga arbetsbelastning och 90% uppgav att de inte kunde arbeta enligt planering. Undersökningen kom vidare fram till att skolkuratorer som hade ansvar för cirka 300 elever upplevde att de kunde utföra ett bra arbete, och just 300 elever beskrivs som en brytpunkt för att skolkuratorm ska kunna utföra sitt uppdrag på ett optimalt sätt. Undersökningens resultat visar därmed hur införandet av den nya lagen inte lett till dess mål, att stärka såväl hälsofrämjande och förebyggande arbetet (Akademikerförbundet SSR, 2014 s.2 f).

1.1 Suicidnärhet hos ungdomar

Psykisk ohälsa hos unga har ökat under de senaste 20 åren, en ökning som saknar en tydlig förklaring. Begreppet psykisk ohälsa är brett och kan inbegripa allt från självupplevd ohälsa till fastställda psykiatriska diagnoser, vilket gör att de statistiska resultatet kan variera en del. Den gemensamma nämnaren i undersökningarna är dock att den psykiska ohälsan hos

ungdomar visar en negativ trend. Depressioner och ångestsyndrom är de vanligast förekommande åkommorna och står för den största delen av ökningen hos både pojkar och flickor. Socialstyrelsen gör dessutom bedömningen att den uppåtgående trenden inte kommer att avta under den närmaste tiden, då sjukdomstillstånd av denna karaktär beräknas vara långvariga samtidigt som fler insjuknar (Socialstyrelsen, 2017 s.8 ff).

Flera psykiska sjukdomstillstånd tenderar som sagt att vara långvariga och medför ofta konsekvenser för den enskilda individen. Att drabbas av psykisk ohälsa i ung ålder har visat sig påverka både den framtida hälsan och funktionsförmågan. Till exempel visar en studie gjord av Socialstyrelsen att ungdomar som diagnostiserats med depression eller ångestsyndrom inte uppnår samma utbildningsnivå som individer som inte drabbats av det. Vidare redogör resultatet för behov av ytterligare vårdkontakter i framtiden samt ökad frekvens av suicidförsök och suicid i den grupp som tidigt insjuknat i en psykisk sjukdom. Insatser i ett tidigt skede blir därför centralt för att förbättra den psykiska hälsan, och därmed minska risken för suicid, i samtliga åldersgrupper (Ibid.).

En stor del av det suicidpreventiva arbetet handlar om att medvetandegöra faktumet att självmord är en handling möjlig att förebygga. I och med att självmord har en historia av att vara tabubelagt finns ett flertal myter kring ämnet. Dessa myter påverkar våra föreställningar om suicidalitet och vårt bemötande av personer som är suicidnära. En vanligt myt är att “man inte ska väcka den björn som sover”, att ämnet är något som inte bör göras talbart i risk att förvärra tillståndet. Att undvika samtal om självmordstankar har tvärtom visat sig öka risken för självmordshandlingar. Genom att prata med, och lyssna till, någon med självmordstankar blir denne mindre ensam i det som är svårt (NASP, 2010 s.25).

Självmord är inte heller något som sker plötsligt, vilket är en vanlig föreställning, utan föregås av en process med ett förlopp som är möjligt att förhindra. Ungdomars självmordsprocess är dock ofta kortare än hos en vuxen person, vilket gör det än viktigare att omgivningen reagerar och framförallt agerar när någon uttrycker ett riskbeteende (NASP, 2010 s.12). Att identifiera ungdomar som befinner sig i riskzonen för suicidala handlingar kräver att omgivningen känner till vilka signaler och tecken som ska uppmärksammas. Riskbeteende kan bland annat uttryckas som bristande intresse för vardagliga aktiviteter, sämre skolresultat, dåligt uppförande, upprepad frånvaro, dåligt självförtroende och skuld känslor (NASP, 2010 s.20).

Dock kan ungdomar som målgrupp vara särskilt svårupptäckt, detta till följd av att ungdomars känslotillstånd kan pendla snabbt mellan att i en stund må dåligt och i en annan stund uttrycka välmående. Att reflektera kring existentiella frågor är dessutom en naturlig del av unga människors utvecklingsprocess. Självmordstankar behöver således inte vara något ovanligt eller nödvändigtvis ett tecken på suicidnärhet. Först när självmordstankar är återkommande och bestående är dessa av en farlig karaktär och personen bör anses vara självmordsnära. Faktorer som dessa kan göra det extra svårt att läsa av hur en ungdom faktiskt mår (NASP, 2010 s.10ff).

Det finns även könsskillnader i hur barn och ungas suicidprocesser ser ut. Pojkar utför i högre utsträckning fullbordade självmord, medan flickor ofta utför fler självmordsförsök och oftare lider av depressioner. En möjlig förklaring till detta är att flickor anses ha lättare att kommunicera sina känslor och söka hjälp för sina problem. Ytterligare en skillnad är att pojkar i högre utsträckning använder sig av droger och att de anses ha ett mer impulsivt handlingsmönster än flickor. Detta ses som en förklaring till varför pojkars självmord ofta har en dödlig utgång (NASP 2010, s.9).

Självmord är ett mångdimensionellt problem som kräver flera perspektiv för att kunna förstås. Det finns såväl genetiska som sociala och kulturella faktorer som påverkar risken till att utveckla suicidbeteende. Problemet kan därmed inte förklaras som ett problem på individnivå eller som orsakat av en specifik utlösande händelse. Betydande skyddsfaktorer mot självmordsbeteende är exempelvis stöd från individer i ens omgivning, goda relationer, förmåga att be om hjälp samt känsla av att kunna påverka och ha inflytande över sitt liv och sin framtid (NASP 2010, s.13).

1.2 Problemformulering

Självmord är ett globalt hälsoproblem. Enligt World Health Organization (WHO) är självmord den näst vanligaste dödsorsaken bland ungdomar mellan 15-19 år. Dessa siffror är alarmerande och det krävs att samhället ingriper för att situationen ska förändras. Det finns därmed ett behov av att skapa övergripande strategier för att implementera suicidprevention på alla samhällsnivåer (WHO, 2018 s.6). Antalet självmordsfall i Sverige har på det stora

hela minskat sedan 1980-talets början, en målgrupp där minskningen inte har förändrats i samma omfattning är barn och ungdomar mellan 10-17 år. Detta visar på att det preventiva arbetet bör påbörjas tidigt och riktas mot ungdomar. Skolan är den instans där barn och unga vistas varje dag och har därmed makt att påverka många unga vuxnas hälsa. Den tidiga upptäckten av ungdomar som mår dåligt är därför den allra viktigaste aspekten av suicidprevention. För att åstadkomma detta finns det behov av att öka kunskapen om, och prioriteringen av, ett psykosocialt perspektiv i skolan (NASP, 2010 s.9).

En vanlig myt är att självmord inte går att upptäcka eftersom att det alltid sker plötsligt. Denna föreställning är felaktig, då det alltid handlar om en process när någon funderar på att ta sitt liv. En viktig faktor är ålder, då ungdomars process i att ta sitt liv ofta är kortare än hos en vuxen person. Detta ställer krav på omgivningens förmåga till att agera snabbt vid misstanke om att en ung person befinner sig i ett sådant risktillstånd (NASP, 2010 s.12). Enligt Skollagen (2010:800) har skolan ett samhällsligt ansvar i att säkerställa barn och ungas lärande, utveckling och hälsa. Skolan är därmed ålagd att arbeta hälsofrämjande på ett sätt som ger förutsättningar för elevernas förmåga att uppnå kunskapsmålen samt utvecklas både emotionellt och socialt. Social rapport (2010, s.237) visar att det finns ett starkt samband mellan låga, ofullständiga skolbetyg och psykiska och psykosociala problem. Därför är en av de viktigaste hälsofrämjande faktorerna för unga att klara skolan.

En viktig profession i elevhälsoarbetet är skolkuratoren, som ska företräda det psykosociala perspektivet genom att rikta insatser på individ-, grupp-, samhälls- och organisationsnivå (Akademikerförbundet SRR, 2015 s.6ff). Skolkuratorers uppfattningar om hur det suicidpreventiva arbetets förutsättningar ser ut och vad utvecklingsmöjligheterna består i, menar vi är en viktig pusselbit i vår förståelse av hur långt skolans ansvar sträcker sig i det suicidpreventiva arbetet.

1.3 Studiens relevans för socialt arbete

Suicidologi är ett relativt nytt forskningsfält och startades i Sverige på 1950-talet (Socialstyrelsen, 2006 s.20). Det finns mycket forskning som fokuserar på förklaringen till varför en individ tar sitt liv men lite forskning som berör hur detta kan förhindras. Med en mångfacetterad syn på suicid och suicidprevention kan inte arbetet begränsas till att bedrivas av en enskild yrkesgrupp eller del av samhället. Därmed är det även en del av det sociala arbetet. Hur skolkuratorer uppfattar sin

roll och ser på det suicidpreventiva arbetet blir av relevans för att kunna utveckla och utvärdera kunskapsläget. Vår studie strävar efter att uppmärksamma det förebyggande arbetet då detta är viktigt i arbetet med att minska antalet suicidfall.

1.4 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår studie är att utforska hur skolkuratorer i Göteborg ser på skolans roll i det suicidpreventiva arbetet med ungdomar. Vårt studie strävar efter att besvara följande frågeställningar:

- Vilken uppfattning har skolkuratorerna i studien om vad suicidprevention innebär?
- Hur ser skolkuratorerna i vår studie på skolans ansvar och förmåga i att arbeta suicidpreventivt?
- Hur kan det suicidpreventiva arbetet i skolorna utvecklas enligt informanterna, och vad krävs för att möjliggöra detta?

1.5 Avgränsning och urval

För att erhålla empiri som ger oss information om skolans roll i det suicidpreventiva arbetet har vi valt att intervjua skolkuratorer på gymnasieskolor i Göteborg. Empirin grundas sammantaget i sex intervjuer. Skolkuratorns roll är central i skolans elevhälsoarbete, vars kompetens utgörs av ett psykosocialt perspektiv. Det psykosociala perspektivet inbegriper en helhetssyn, att se individen i sitt sammanhang på individ-, grupp- och samhällsnivå. Vidare har skolkuratoren ansvar för att tillsammans med annan skolpersonal kartlägga och bedöma elevers behov av extra stöd, samt identifiera elever som lider av psykisk ohälsa. De övriga professionernas som ingår i elevhälsosteamet har primärt fokus på andra, mer specialiserade behov. Till exempel ansvarar skolsköterskan för elevers medicinska välmående, stödpedagogen för anpassning av studiemiljön för elever med individuella behov, och studie- och yrkesvägledare för framtida utbildning- och/eller yrkesval (Akademikerförbundet SSR, 2015, s.6f). Med vår studies syfte i åtanke bedömer vi därför skolkuratoren som en central profession i skolans suicidpreventiva arbete, vars perspektiv därmed blir intressant att ta del av.

Att vi fokuserat på det suicidpreventiva arbetet riktat mot ungdomar grundar sig dels i WHO:s uppgifter om att självmord är en av de vanligaste dödsorsakerna bland ungdomar mellan 15-19 år, samt för att det är en målgrupp där självmordstalen inte följer den

nedåtgående trend som råder i övriga åldersgrupper (WHO, 2018 s.6). Den geografiska avgränsningen, samt antal intervjuer, har avgjorts av våra resurs- och tidsmässiga begränsningar.

Av forskningsetiska skäl bedömde vi att det inte var lämpligt att använda oss av ungdomar som informanter. Framförallt på grund av att vår uppfattning är att den kvalitativa intervjun kan likna en terapeutisk situation, där informanten skulle kunna få uppfattningen om att vi kan bistå med hjälp. Dessutom har vi sett att en djupgående intervju tenderar att bli både personlig och privat, där vår porträttering av informantens berättelse skulle kunna riskera ett oavsiktligt överträdande av dennes integritet. Vi utgår ifrån att det är mindre känslig information som uttrycks när någon intervjuas utifrån sin yrkesroll. Dessutom har en vuxen skolkurator har mest troligt mer kunskap och förståelse om forskning generellt, och vidare förmåga att ta ställning till sitt deltagande. För att ett informerat samtycke från en ungdom ska vara giltigt hade vi behövt säkerställa att informationen kring vad ett forskningsdeltagande innebär hade framgått på ett tillräckligt tydligt sätt. Ytterligare ett problem vi resonerat om är kring att intervjuar gymnasieungdomar är att samtliga gymnasieungdomar inte är över 18 år, vilket ställer krav på samtycke från vårdnadshavare. Detta hade inneburit ett extra tidskrävande moment i att få tag på informanter och det hade även kunnat bli problematiskt ur ett forskningsetiskt perspektiv, då vårdnadshavarna hade getts möjlighet att påverka ungdomarnas ställningstagande till att delta.

I framställningen av vår studie har vi tagit avstamp ur relevant terminologi som sammanställts utifrån Nationella rådet för suicidprevention i syfte att använda det språkbruk som finns inom detta specifika forskningsfält. För att tydliggöra för läsaren vilka definitioner vi utgått från redogörs dessa i bilaga 1.

1.6 Arbetsfördelning

Vår arbetsprocess har varit ett ömsesidigt samarbete där vi båda har varit delaktiga i samma utsträckning. Vi har strävat efter att ha en rättvis arbetsfördelning för att kunna utnyttja varandras olika perspektiv och positiva egenskaper. Till följd av detta är vi båda lika insatta i alla delar av arbetet.

2. Kunskapsläget

För att undersöka hur det aktuella kunskapsläget ser ut har vi använt oss av Supersök, en söktjänst som innehåller en mycket stor del av det material som finns på Göteborgs universitetsbibliotek. Såväl tryckt material som vetenskapliga artiklar, arkiv med avhandlingar och uppsatser samt databaser som biblioteket prenumererar på finns tillgängligt. I vår första sökning i Supersök använde vi sökorden sökorden: *Suicide ideation, suicide prevention, mental health problems, school, school counselor, adolescents*. Dessa sökningar gav oss fler träffar än vad vi hade möjlighet att ta del av, varav vi insåg behovet av avgränsning. För att göra vår sökning mer förenlig med vår frågeställning gjorde vi vår sökning mer specifik. För att avgränsa valde vi att utöka sökningen genom att enbart ge resultat som innehöll orden *suicidprevention OCH skola/suicide OCH school, suicidprevention OCH kurator/suicide OCH counselor, samt hälsofrämjande arbete OCH skolan som arena*. Detta gav oss färre träffar inom rätt ämnesområden för vår studie. Vi valde dessutom att begränsa oss till resultat som publicerats efter år 2000, då vi bedömde tidsaspekten som viktig i och med att många förändringar skett inom det område vi ämnar att undersöka. Vi valde även bort de artiklar som berörde ämnen som var för generella, exempelvis suicidprevention, eller för specifika, exempelvis suicidrisk i kombination med självskada.

För att få ökad kunskap om hur suicidpreventiva program kan utformas och bedrivas, samt få en bild av vilka effekter olika typer av interventioner kan få presenteras i kommande avsnitt en sammanfattning av två studier som undersökt just detta. Därefter presenteras en rapport från 2003 som beskriver om, och i vilken utsträckning, det bedrivs suicidpreventiva åtgärder på högstadie- och gymnasieskolor i Sverige idag. Rapporten diskuterar även skolans potential att främja god hälsa hos ungdomar, samt vikten av tidiga insatser. Även Marie Wilhsson diskuterar i sin doktorsavhandling skolans potential att vara en hälsofrämjande arena, där hon mer specifikt studerar ungdomars egna upplevelse av hälsa och livskvalitet samt skolans förmågor och begränsningar i att bemöta och förebygga den skolrelaterade stress ungdomarna upplever.

En artikel berörde en utvärdering av Depressive symptoms In Swedish Adolescents (DISA), en metod vars syfte att stärka ungdomars egna förmågor till att främja hälsa utifrån KBT-baserade strategier. Denna ansågs relevant då den kan vara ett exempel på hur hälsofrämjande

och i ett längre perspektiv suicidpreventivt kan bedrivas. Vår studie bidrar med ett ökad betoning på skolkuratorers upplevelse av det hälsofrämjande arbetet och hur kuratorernas egna samt organisatoriska förutsättningar kan se ut.

2.1 Skolbaserade suicidpreventiva åtgärder

Wasserman et al (2010) har genomfört en randomiserad studie med 11 000 deltagande ungdomar från skolor i 11 europeiska länder. Studien, Saving and Empowering Young Lives in Europe (SEYLE), syftar till att undersöka och jämföra olika suicidpreventiva interventioner vad det gäller effektivitet, kostnadseffektivitet och kulturella anpassningsbarhet i skolorna. Studien strävar efter att utveckla kunskap och information gällande hur, och i vilken grad, suicidpreventiva åtgärder kan förebygga självmord, minska riskbeteenden och främja ungdomars mentala hälsa. Samtliga deltagande skolor har utfört tre olika suicidpreventiva interventioner, dessa har i sin tur jämförts med en kontrollgrupp där minsta möjliga intervention varit aktuell. Samtliga interventioner har syftat till att stärka deltagarna, att bidra med empowerment. Skillnaden i interventionerna är målgruppen, med andra ord vilka den riktar sig till.

En av interventionerna benämndes som *Gatekeeper-utbildning*, vilken riktade sig till lärare och skolpersonal och syftade till att öka kunskap och förmåga att identifiera elever i riskzonen samt att ingripa när upptäckten görs. Den andra interventionen var en form av *utbildning som vände sig direkt till eleverna*. Utbildningen, Youth Awareness of Mental health (YAM), behandlade under olika träffar varierande teman kopplade till mental hälsa och syftade till att öka elevernas medvetenhet och kunskap om psykiskt mående samt främja en hälsosam livsstil. Eleverna informerades även om var de kunde vända sig vid tillfälle att de mådde dåligt och uppmuntrades dessutom att bli medlemmar i hälsofrämjande livsstilsgrupper. Den tredje interventionen, *screening*, syftade till att finna strategier och stötta professionella inom hälso- och sjukvård i skolan i att identifiera ungdomar i riskzonen (Wasserman et al, 2010 s.2).

För att utvärdera resultatet av de olika interventionerna genomfördes enkätundersökningar riktade till elever, där variabler som till exempel upplevelsen av välmående, depressiva symtom, ångest, självdestruktiva beteenden och beroendeproblematik undersöktes. Det genomfördes även enkätundersökningar riktade till lärare och skolpersonal, där frågorna

istället berörde kunskapsnivån kring, och beredskapen av, att ta hand om elever med suicidalt beteende. Enkätundersökningarna besvarades vid studiens start, samt efter tre respektive 12 månader. Resultatet visade att YAM, utbildningen riktad till eleverna, var en mycket effektiv intervention. Resultatet visade att antal incidenter med självmord och självmordsförsök minskat med över 50% jämfört med kontrollgruppen. Interventionerna Gatekeeper och Screening gav inga signifikanta effekter under studien. Gällande Gatekeeper tycktes mycket vara avhängigt lärarens egna psykologiska mående, och just suicidala tankar och suicidalt beteende kan vara väldigt svårt att upptäcka i och med att det till stor del är något som pågår i en persons inre (Wasserman et al, 2010 s.11). Studien erbjuder en förståelse av de olika interventionernas effekter, kostnadseffektivitet samt hur de kan kombineras och praktiskt utföras. Det ger även exempel på vilken typ av insatser som kan kategoriseras som suicidprevention, vilket är av relevans för vår egen studie.

Även White och Morris (2010, s.2187) beskriver dessa olika typer av skolbaserade suicidpreventiva program i en artikel där de rapporterar vilka fynd som gjorts i en kvalitativ fallstudie av hur ett klassrumsbaserat suicidpreventionsprogram på en gymnasieskola i Vancouver planerats och implementerats. Författarna fokuserar på *hur* skolbaserade suicidpreventiva program praktiseras i den verkliga sociala kontexten. För att göra detta använder sig författarna av en kritisk diskursiv metod i syfte att belysa fenomenets komplexitet, och betonar att såväl självmord som självmordsprevention är begrepp som inte kan beskrivas med universella förklaringsmodeller eller åtgärdas med standardiserade lösningar.

Det diskuteras vidare hur konstruktionen av suicid påverkar föreställningen om hur preventiva insatser bör utformas och genomföras för att kunna nå det resultat som eftersträvas. Det konstateras att sättet att se självmord som en komplex social handling existerar underordnat den medicinska och vetenskapliga diskursen. Detta innebär att de flesta program för suicidprevention är baserade på medicinska eller naturvetenskapliga konstruktioner av fenomenet, och att åtgärdsförslagen blir av standardiserad och universell karaktär. En förklaring till detta är att naturvetenskapliga forskningsmetoder syftar till att påvisa orsakssamband mellan specifika variabler genom kvantitativa och mätbara data. Att kunna visa på till exempel statistik för att styrka en tes och bevisa något är den metod som vars kunskapsproduktion legitimeras som evidensbaserad. Idag anses denna typ av kunskap eftersträvansvärd, vilket har resulterat i att samhällsvetenskapliga studier rörande

suicidpreventiva åtgärder och dess effekter ofta anklagats för att vara ovetenskapliga då resultat av studier rörande komplexa sociala fenomen är svåra att översätta till den typ av vetenskapliga språk som efterfrågas (White & Morris 2010, s.2188ff).

Baserat på sin analys föreslår White och Morris en mer mångfacetterad förklaringsmodell av suicid och suicidprevention, som ett föränderligt fenomen beroende av sin sociala och kulturella kontext. De föreslår vidare att ersätta standardiserade klassrumsbaserade program med att ge elever mer frihet i att reflektera kring möjliga faktorer som kan påverka en persons beslut att avsluta sitt liv. Att öppna upp för diskussion innebär att ge suicidalitet en mer komplex förklaring och uppmuntrar ungdomar till vidare kritisk reflektion kring sociala problem (White & Morris 2010, s.2193).

DISA- Depressive symptoms In Swedish Adolescents är ett skolbaserat program som syftar till att förebygga depressivitet hos ungdomar. DISA är ett universellt preventionsprogram vars fokusgrupp är högstadie- och gymnasieflickor. Programmet bygger på att tio deltagare ses vid tio tillfällen under tio veckor, där varje träff behandlar ett specifikt tema. Träffarna styrs av en eller två ledare. Metoden grundas i KBT, vilket innebär att individen får lära sig hur tankar, känslor och beteenden hänger samman och där utefter samtala om olika sätt att förhålla sig till detta. DISA är en metod som utgår ifrån flertalet förklaringar till varför en individ utvecklar depressiva symptom, och syftar till att främja friskfaktorer som kan motverka depression (Garmy & Clausson 2017 s.115f).

DISA som metod undersöktes 2012-2014 i forskningsprojektet "*Hälsopromotion i skolan. Utvärdering av DISA- ett program för att förebygga depressiva symtom hos ungdomar*". Projektet ämnade att ta reda på hur DISA som skolbaserat program upplevdes utifrån aspekterna: erfarenheter, betydelse och effekter. För att utvärdera metoden undersöktes 400 elevers upplevelser genom självskattningsbaserade enkäter detta innefattar både deltagare i DISA och elever som utgjorde kontrollgrupp i studien. Enkätundersökningarna, som berörde stress och hälsa, utfördes först innan deltagandet i DISA och sedan ett år efter. En kontrollgrupp utförde samma typ av enkäter, men hade inte deltagit i DISA projektet. Efter ett år kunde en se signifikanta skillnader mellan de båda grupperna. Resultaten var övervägande positiva då ungdomarna upplevde att de hade fått verktyg till att hantera sitt liv bättre med hjälp av KBT-strategierna. Ungdomarna visade på ett ökat självförtroende och en ökad medvetenhet kring hur de upplevde situationen samt att de fick bättre förutsättningar till

att fatta beslut. Att samtala tillsammans med andra ledde till att deltagarna fick uppleva andras perspektiv på svårigheter vilket främjade en känsla av gruppgemenskap. Resultatet visade också att flickor i högre utsträckning hade större nytta av att delta. Ungdomarnas kritik bestod i att på grund av det stora fokuset på negativa tankar kunde detta ge upphov till stress för småsaker. Ytterligare en nackdel med DISA var enligt fokusgrupperna att uppgifterna utgick ifrån en fast metod och att det var för stort fokus på deltagarnas prestationer. Ledarna bedömdes behöva utgå ifrån en metod, men ett önskemål från fokusgrupperna var att utgå från gruppens behov (Garmy & Clausson 2017s.117f).

I fokusgrupperna som undersöktes deltog 22 stycken DISA-ledare. De olika fokusgrupperna bestod av olika professioner; socionomer, sjuksköterskor, lärare samt skolpsykologer. Alla ledare uppgav att de ständigt i sin ledarroll behövde avväga elevernas behov mot DISA manualen och agendan. Alla i deltagarna i fokusgrupperna såg manualen som en förutsättning för att få med allt men att vissa grupper ibland hade andra behov, till exempel att ta rast. Det ledarna såg som viktigt var att hålla igång gruppens diskussioner och att manualen ibland kunde hämma detta flöde. Många ledare menade att arbetet med DISA-metoden påverkas av bristen av stöd från ledning och lärare. Detta kunde bland annat påverka elevernas inställning till metoden och ledarnas förutsättningar i att ha tid till att lägga upp arbetet. Många av ledarna upplevde detta uppdrag som något givande och självutvecklande, samt att fler fann det givande att arbeta tvärprofessionellt i ledandet av grupper(Garmy & Clausson 2017s.119).

Effekten av DISA projektet var god utifrån de resultat programmet hade för deltagarna, och i relation till kostnaden per elev. Utifrån data från svenska högstadieskolor är en möjlig slutsats att projektet kan vara kostnadseffektivt. Utifrån utvärderingens resultat bör en i vidare arbete lägga tonvikten vid ett salutogent synsätt och därmed lägga fokus på att stärka ungdomarnas förmågor. Programmet kan vara en del i skolans hälsofrämjande arbete, men behöver utvecklas vidare och tillämpas för pojkar som målgrupp samt ges utökade resurser i den fysiska skolmiljön i form av ökat socialt och ekonomiskt stöd (Garmy & Clausson 2017s.120f). Kritiken av studien kan visa på svårigheten i att använda sig av standardiserade metoder sett till ledarnas erfarenheter. Utifrån att ledarna uppgav att de hade haft svårt att få stöd från andra kan vi utläsa att det råder en oenighet kring hur ett program som detta bör prioriteras i skolan. Den bristande samsynen i vikten av projektet tycktes begränsa möjligheten att genomföra metoden på bästa möjliga sätt.

2.2 Skolan som hälsofrämjande arena

I NASP:s rapport från 2003 redogör Michael Westerlund och Danuta Wasserman för resultatet av en studie som studerat om, och i vilken mån självmordspreventiva åtgärder bedrivs i högstadie- och gymnasieskolor i Sverige. Studien baseras på enkätundersökningar som besvarats av rektorer på 1000 slumpmässigt utvalda högstadie- och gymnasieskolor. Förutom att undersöka huruvida suicidpreventiva program bedrivs eller inte syftar undersökningen till att se om det föreligger några skillnader i förekomsten av förebyggande arbete i relation till utvalda bakgrundsvariabler. Exempel på faktorer som undersöks är om det är en högstadie- eller gymnasieskola, kvinnlig eller manlig rektor och om rektorn har erfarenhet av elevers självmord eller självmordsförsök (NASP 2003, s.15ff).

Resultatet visar på att de undersökta skolorna har låg beredskap vad det gäller att identifiera och ingripa på ett sätt som hjälper elever där hög självmordsrisk föreligger. De allra flesta skolor saknar formaliserade planer för preventiva åtgärder, program och utbildning för personal. Det är dessutom väldigt få skolor som planerar att införa något sådant. Bristen på självmordspreventiva insatser tycks bero på en uppfattning om att självmordsbeteende hos unga är svårt att hantera, något som leder till osäkerhet och en rädsla för att göra fel. Westerlund och Wasserman menar dock att problematiken med elevers självmordshandlingar är så pass allvarlig och omfattande att skolor inte kommer kunna ignorera det länge till. De föreslår att skolan ska inleda ett samarbete tillsammans med hälso- och sjukvården för att utarbeta tydliga rutiner och riktlinjer kring hur barn och unga som lider av psykisk kris ska tas om hand. Skolpersonalen ska på detta sätt erbjudas kunskap om hur skolan kan bidra till stärkt psykisk hälsa och stötta i att identifiera elever som mår dåligt i tid. De motiverar vidare att gynnsamma förhållanden i skolan kan verka främjande för elevers hälsa och att skolans sociala uppdrag är något som bör prioriteras i högre utsträckning än vad det görs idag (NASP 2003, s.39ff).

Marie Wilhsson (2017) har i sin doktorsavhandling undersökt ungdomars perspektiv på hälsa i syfte att utveckla hälsofrämjande insatser i skolan. För att åstadkomma detta har Wilhsson genomfört fyra mindre studier med olika forskningsdesign och olika analysmetoder. Wilhsson argumenterar för att skolan är en viktig arena för det hälsofrämjande arbetet med att ungdomar tillbringar en stor del av sin vardag i skolan. Det hälsofrämjande arbetet bör eftersträva att bibehålla och stärka ungdomarnas egna resurser och förmågor, samt motivera

elever till en hälsosam livsstil. Arbetssättet betonar att ungdomarna själva är aktiva deltagare i sina egna liv och därmed har möjlighet att påverka sin situation, vilket kan bidra till en optimistisk syn på sitt liv och sin framtid. Studien utgår ifrån det ontologiska antagandet att världen är föränderlig och att verkligheten skapas i interaktion och genom socialt samspel. Ungdomarnas hälsa måste därmed förstås i relation till sin kontext, att ungdomarna i interaktion med andra skapar sin verklighet (Wilhsson 2017, s.13ff).

Vidare i Wihssons avhandling motiveras av att allt fler ungdomar upplever psykosomatiska besvär. Psykosomatiska symtom som magont, sömnsvårigheter och nedstämdhet hos ungdomar har tidigare visat sig vara uttryck på skolrelaterad stress. Detta får i sin tur negativa effekter på elevernas skolresultat och kan dessutom på lång sikt öka risken för att utveckla psykisk ohälsa i vuxen ålder. Med vetskapen om att ungdomars hälsa påverkar deras förmåga att prestera i skolan, och vice versa, menar Wilhsson att elevhälsans hälsofrämjande uppdrag bör prioriteras inom skolverksamheten (Wilhsson 2017, s.22).

Wilhsson fokuserar på att undersöka ungdomarnas upplevda hälsa och utgår från Antonovskys dynamiska perspektiv på hälsa, där fokus ligger på att stärka och främja salutogena faktorer och har utgångspunkt i att livsvillkor och livsstil påverkar hälsan. Ungdomarnas förmåga att hantera stress menar Wilhsson är beroende av deras känsla av sammanhang, att göra sin tillvaro hanterbar, begriplig och meningsfull är avgörande för att uppnå god livskvalitet. I och med att en individs känsla av sammanhang är föränderlig betonas vidare att det finns ett behov och en nytta i att stötta ungdomar i sin transition från att vara barn till att bli vuxna. Med en hög känsla av sammanhang ökar individens förmåga att hantera stress och påfrestningar samt att utveckla coping-strategier för att reglera inre och yttre krav. Till följd av detta ökar sannolikheten för att individen ska känna engagemang och meningsfullhet i sin vardag. Genom att kunna hantera och begripa världen kan övergången till ett mer ansvarsfullt vuxenliv underlättas, och på det sättet blir det salutogena perspektivet ett förebyggande arbetssätt (Wilhsson 2017, s.16ff).

Resultatet visar att ungdomarnas strävan efter att lyckas och bli framgångsrika ofta upplevs som en kamp om tid där ungdomarna använder sig av olika strategier för att hitta en balans mellan skola och fritid. Ungdomarnas könstillhörighet har betydelse för uppfattningen om vad det innebär att lyckas och nå framgång. Vidare visade resultatet vilka strategier ungdomarna använde sig av för att hantera skolrelaterad stress, hur de prioriterade skola

respektive fritidsaktiviteter. Även här framkom skillnader mellan pojkar och flickor i vad som prioriterades. För att stödja de som upplever skolrelaterad stress menade intressenterna i studien att det finns ett behov av att erbjuda stöd i hur ungdomarna kan planera och strukturera sin tid för att få en bättre överblick och skapa en känsla av kontroll. Vidare visade studien att såväl organisatoriska som kontextuella strukturer var i behov av att belysas och förbättras. Till exempel att förtydliga vem som har ansvar för vilka insatser, samt att skolpersonalen enas om ett gemensamt syfte och mål med det hälsofrämjande arbetet och dess prioritet. Brist på resurser i var ytterligare en faktor som beskrevs som hämmande för det hälsofrämjande arbetet, men att en anpassning av skolan och skolans arbetssätt för att kunna stötta elever beskrevs som både en möjlighet och utmaning (Wilhsson 2017, s.55ff).

3. Teoretiska utgångspunkter

I kommande avsnitt presenteras de teoretiska utgångspunkter vi valt ut och använt för att skapa en förståelse för vår empiri. Teorierna valdes ut efter att ha identifierat återkommande teman och mönster i vårt material, och utifrån vad vi ansåg var av relevans utifrån våra frågeställningar och syftet med studien. De valda teorierna och begreppen presenterar dels vilka referensramar vi använt oss av, vilket ger en förståelse för de tolkningar vi gjort, men syftar även till att argumentera för våra fynd och för att ge empirin betydelse och tyngd.

3.1 Systemteori

Systemteori är en konstruktionistisk teori som beskriver hur olika system samspelar och konstruerar en verklighet, hur olika delar skapar en helhet (Michailakis & Schirmer, 2017 s.144). Vår studie utgår således från det ontologiska antagandet att verkligheten inte är något objektivt, alltså något som existerar oberoende av människans existens och vetande. Istället grundas vår förståelse i att verkligheten ses som en föränderlig, subjektiv konstruktion som uppfattas utifrån ett visst perspektiv (Åsberg, 2001 s.7).

Att förstå samhället ur ett systemteoretiskt perspektiv innebär att föreställa sig samhället som ett övergripande socialt system, som i sin tur bestående av en mångfald subsystem. Subsystem utgör delar av en helhet och är under ömsesidig påverkan av varandra. Människans handlingar förklaras vidare som något som skapas i interaktion med den

omgivningen handlingen utförs i, något som uppstår i samspel med andra människor. Med detta betonas vikten av att se människan i sin kontext och att problem inte är möjliga att förstå utan sitt sammanhang. Med föreställningen om samhället som ett system där de olika delarna ständigt påverkar och påverkas av varandra, blir relationer, interaktion och samspel viktiga faktorer att studera. Fokus ligger på kommunikativa processer som framförallt består av tre olika beståndsdelar; input, output och feedback. Input är den information som sändaren kommunicerar, som förändrar hela systemet. Output är den respons eller effekt som skapas hos mottagaren och feedback är den återkoppling som ges till systemet i syfte att reglera systemet till sin ursprungliga struktur. I och med de olika beståndsdelarna både påverkar och påverkas av varandra är det omöjligt att skapa en linjär kausal orsaksförklaring. Istället beskrivs de kausala förhållandet som cirkulärt (Michailakis & Schirmer, 2017 s.32ff).

Ett systems förmåga att klara av förändring kallas resiliens. Huruvida ett system klarar av påfrestningar och svårigheter är avgörande för systemets förmåga och möjlighet att utvecklas. Ett systemiskt perspektiv på proaktivt arbete skulle därför kunna innebära en ökad förståelse för sitt eget system, att känna till sin egen och andras positioner samt de regler och förutsättningar ett system består av ger förutsättningar för att kunna hantera variabilitet. Att se den suicidala människan och dennes resiliens ur ett systemperspektiv innebär att se människan som en del i ett större system, som i sin tur består av flera subsystem. Den enskilda människan är i ständig interaktion och samspelar med den omgivande sociala verkligheten, vilket i praktiken innebär att en person både påverkar och påverkas av sin omgivning. Med detta perspektiv belyses suicidalitet som något plats- och situationsberoende, vilket i sin tur har betydelse för suicidpreventiva åtgärder. Dessutom görs den suicidala människan till en aktör som interagerar med sin omgivning (Beskow, Palm Beskow, Ehnvall, 2013 s.109ff.).

3.2 Social interaktion

För att möjliggöra en förståelse av hur den sociala omgivningen påverkar människors uppfattningar och handlingar, samt hur värden och normer skapas är det lämpligt att studera interaktion. Interaktion kan förklaras som sociala handlingar mellan individer, där individerna både påverkar och påverkas i interaktionen. På detta sätt skapar interaktion sociala fenomen

som till exempel värden och normer, samt iscensätter och vidmakthåller dessa genom sitt performativa uttryck (Aspers, 2002 s.6f.).

Mead beskriver att sociala handlingar, som till exempel en konversation, mellan två personer är ett socialt samspel som kräver en gemensam förståelse för att syftet med den sociala handlingen ska kunna anses uppnått. Att nå samförstånd är beroende av att signifikanta symboler, det vill säga språk, framkallar samma reaktioner hos de båda parterna. Den liktydiga förståelsen möjliggör ett rollövertagande, den ena individen försätter sig i den andres situation eller övertar den andres roll och svarar därefter. Förmågan att överta andras roller innebär bland annat att se sig själv så som andra ser en. Interaktion med andra människor är med andra ord även en identitetsskapande process (Asplund, 1967 s.141ff).

Genom social interaktion skapas relationer. Relationsskapande processer bidrar till att en individ kan relatera till andra personer och skapa goda relationer i framtiden, något som betonas som centralt i objektrelationsteorin för en individs personlighetsutveckling. Att kunna relatera till andra innebär möjlighet till identifikation, vilket med andra ord påverkar ens inre självbild. Det relationsskapande arbetet är därmed av betydelse för ens självuppfattning och psykiska hälsa (Havnesköld & Risholm Mothander, 2009 s.60).

Att se interaktionism ur ett systemteoretiskt perspektiv ger förståelse för svårigheten att bedöma vad som är orsak och verkan i ett skeende eller en handling. Perspektivet kan även tillämpas för att förklara hur interaktionism skapar och vidmakthåller värden och normer. För att ett system ska upprätthålla sin balans krävs det att delarna i systemet följer de formella och informella regler som råder, även kallat sociala normer. De sociala normerna upprätthålls av systemet självt, bland annat av något Homan beskriver i sin utbytesteori med termerna belöning och bestraffning. Anledningen till varför en individ följer de normer som finns i en grupp är att det ligger ett belöningsvärde i att konformera till gruppen. Alternativet att gå emot gruppens normer innebär att individen riskerar individen bestraffning i form av att gå miste om interaktion och socialt gillande från andra medlemmar. Belöningsvärdet i att konformera till gruppen varierar från individ till individ beroende på bland annat hur homogen gruppen är i sina åsikter och om en person tidigare har internaliserat normer som inte går i linje med att följa gruppens sociala regler (Abrahamsson, 1967 s.268ff.).

Att konformera till en grupp kan även påverkas av rädslan att kategoriseras som avvikande.

Vad som anses normalt och avvikande är beroende av den kulturella, historiska och sociala kontexten. Vad dessa begrepp rymmer är med andra ord ständigt föränderligt och relativt. Det som är avvikande existerar alltid i förhållande till normaliteten. Genom att benämna ett av begreppen säger en något om det andra (Johansson & Lalander 2018 s.160).

3.3 Känsla av sammanhang: KASAM

Antonovskys teori om KASAM bygger på den salutogena synsättet och kan sammanfattas enligt följande. För det första strävar man efter att se människors mående någonstans på en skala utifrån hälsa och ohälsa vid en specifik tidpunkt. Denna utgångspunkt skapar förutsättningar för att kunna se en individs hela historia snarare än att fokusera på hur ens sjukdomstillstånd har uppstått, därmed förkastas den dikotoma förklaringen på hälsa och ohälsa. Vidare utgörs fokuset av vilka faktorer som kan främja hälsa och hur kan den bibehållas på skalan. Ett salutogent perspektiv innebär att söka efter friskfaktorer i individens liv och att undersöka de situationer som utgjort undantag i till exempel ett destruktivt beteendemöster. Ett salutogent förhållningssätt innebär således att stärka friskfaktorer och arbeta med att förstärka dessa, snarare än att leta efter och utforska de patogena livsmönster, beteenden och faktorer som ligger till grund för problematiken (Antonovsky 1991, s.30).

Stress som fenomen förstås som något ofrånkomligt och som något som både kan vara hälsofrämjande och hälsoskadligt, det intressanta är vilken typ av stress och huruvida upplösningen av spänning ter sig. Grundpremisen bakom det salutogena synsättet är att människan alltid kan ha tillgång till bättre problemhantering och hen har mod till att se verkligheten (Antonovsky 1991, s.34f). En förutsättning för att tackla livets stressorer och bibehålla hälsa är en stark KASAM (Antonovsky 1991, s.200).

Det teoretiska begreppet KASAM - känslan av sammanhang, är enligt Antonovsky tätt sammanknutet med var en individ befinner sig på skalan av hälsa-ohälsa. Begreppet kan brytas ner i tre komponenter: *begriplighet*, *hanterbarhet* och *meningsfullhet*. *Begriplighet* ämnar att beskriva hur en individ förstår sin omvärld utifrån de inre och yttre stimuli individen upplever och huruvida individen förstår informationen som å ena sidan ordnad och logisk och å andra sidan oordnad och oförklarlig. Begreppet *begriplighet* ämnar att

tydliggöra att individens förmåga till att göra något begripligt är det centrala. Vilket stimuli och vad det har för innebörd/karaktär är inte relevant/sekundärt (Antonovsky 1991, s.37ff).

Hanterbarhet utgörs av hur individen ser på sina egna förmågor och resurser. Resurser kan närmare förklaras med att det individen själv kan kontrollera i sitt liv. En person med en låg känsla av hanterbarhet hade upplevt att livet som en ständig utmaning och en hade sett sig själv som ett offer för olyckliga händelser. En individ med hög känsla av hanterbarhet har tilltro till sina egna resurser och därmed kan distansera sig från olyckliga händelser i ens liv och utifrån sina egna resurser finna kraft att gå vidare. *Meningsfullhet* utgörs av hur individen upplever att livet har en känslomässig innebörd. Hur en individ förhåller sig till livets problem och krav om en ser det som något som är värt att engagera sig i eller som att det utgörs av påfrestningar som en helst inte vill hantera. De tre komponenterna i KASAM hänger ihop. Hur en individs KASAM ter sig om den är stark eller svag utgörs av hur de olika delarna verkar tillsammans. Alla människor skapar sin egen uppfattning kring sitt liv vilket innebär att allas subjektiva värld ser olika ut, vi har olika gränser. Detta innebär att en individ kan ha en stark KASAM trots att allt i hans liv inte är begripligt, hanterbart och meningsfullt (Antonovsky, 1991 s.40ff).

En stressor innebär ett stimuli som utsätter oss för en press som vi inte kan värja oss mot. Det finns tre olika typer av stressorer: kroniska, viktiga livshändelser och dagsakuta förtretligheter. Kronisk stress består i att en individ upplever sig befinna sig i ett varaktigt tillstånd av stress som gör att en inte kan eller vill delta i livet på ett eller flera sätt. Enligt Antonovsky byggs dessa bestående stressorer in i en individs liv och utgör därmed förklaringen till varför en har en svag KASAM-nivå. Livshändelser som stressor skapar spänning inom en individ och det intressanta är hur individen reagerar, hanterar och reflekterar kring detta (Antonovsky 1991, s.51ff).

Adolescensen, eller tonåren, är en period som kännetecknas av känslomässig ambivalens i form av självtvivel, förvirring och rädsla för utanförskap. Denna utvecklingsperiod kan innebära att en stark KASAM raderas utifrån vilken kulturell miljö individen befinner sig i. Som tonåring befinner en sig vid gränsen där barndom så småningom skall utvecklas till vuxenhet vilket medför att en som tonåring får tillgång till nya världar som är av motstridig karaktär. Oavsett i vilken kultur en tonåring växer upp ställs det krav på individen att utvecklas som människa. Denna period kan både motverka och främja de livserfarenheter en

får som tonåring och en viktig variabel är i vilken grad det kulturella sammanhanget och påverkar individens möjligheter till detta. Huruvida en individ kan utveckla en stark KASAM beror på hur klass, individens historia och gener och hur dessa variablers kombination utvecklas. Kulturen är avgörande för hur en individ utvecklar sin egen tolkningsram för livet (Antonovsky 1991, s.129ff).

3.4 Samverkan

Idag finns det ett ökat behov av att organisationer ska samverka. Att det finns behov av samverkan implicerar att det finns gränser som behöver överskridas. Gränser mellan organisationer tydliggör vilka krav och förväntningar som är rimliga att ställa på respektive verksamhet och markerar dessutom hur långt en verksamhets ansvar sträcker sig (Lindberg, 2009 s.33).

I takt med att New public management (NPM) fått allt mer ökad betydelse har såväl organisationers struktur, mål och förutsättningar förändrats. NPM-doktrinen bygger på en marknads- och företagslogik och syftar till att beskriva hur verksamheter bör organiseras för att öka sin effektivitet. Införandet av NPM i den offentliga sektorn har resulterat i ökad arbetsdelning och specialisering, organisationer och enheter är därför numera ofta tydligt avgränsade från varandra. En av de mest centrala målsättningarna med NPM är ökad effektivitet, vilket betonar vikten av att kunna mäta, kontrollera och utvärdera resultat. Genom att bryta ner organisationer till mindre enheter med specifika ansvarsområden, vilket med andra ord innebär en decentralisering möjliggörs granskning av verksamhetens resultat och kvalitet (Johansson, Dellgran & Höjer, 2015 s.24f.). De tydligt avgränsade verksamheterna har resulterat i att organisationer måste samverka för att lösa komplexa problem som inte går kan hanteras inom en enskild verksamhets gränser. Samverkan mellan olika organisationer och professioner upplevs dock ofta som ett utmanande uppdrag. En grundförutsättning för att processen ska bli givande är till att börja med att klargöra att respektive part menar samma sak när de talar om samverkan (Lindberg, 2009 s.7f).

För att bringa ordning i samverkans betydelse och för att kunna föra en diskussion kring hur samverkan kan yttra sig använder vi oss av Bengt Berggrens begreppsutredning. Berggren använder sig av ordet *samarbete* som ett övergripande begrepp, och beskriver med hjälp av

det fyra olika samarbetsformer. Den första samarbetsformen benämner Berggren som *samordning*, vilket kan beskrivas som ett överlämnande. Respektive part har ett specifikt ansvarsområde och ingen gemensam aktivitet bedrivs dem emellan. Den andra samarbetsformen kallas *samråd* och innebär att en konsulterar en annan part i dennes verksamhet med till exempel råd eller stöd. Den konsulterande parten förväntas ofta kunna bidra med expertkunskap kring ett specifikt ämne. Den tredje formen av samarbete kallas *sammansmältning* och innebär att parterna i princip har integrerats med varandra. Deltagarna upplever ofta verksamheten som gemensam, det finns ett enat mål och syfte och gränsdragningarna för de olika parternas ansvarsområden är diffusa. Den samarbetsform som kallas *samverkan* karaktäriseras av att de medverkande parterna samarbetar kring gemensamma frågor eller problem, har tydligt uppsatta mål och metoder för processen, men där de olika parterna behåller sin specifika kompetens (Brännberg, 1995 s.83ff.).

En välfungerande samverkan har potential att leda till goda och önskvärda resultat och har med dagens samhällsstruktur kommit att bli ett krav för att den offentliga sektorn ska kunna möta sociala problem och ta det ansvar för medborgarna de är ålagda att göra. Andra argument som talar för god samverkan är möjligheten till att dela på såväl ekonomiska som tidsmässiga resurser. Vidare kan samverkan bidra till kunskapsutveckling och ökad kompetens, där utbyte med andra organisationer och/eller professioner kan bidra till ny kunskap och möjlighet att lära av varandra (Lindberg, 2009 s.38).

Att skapa en framgångsrik samverkansprocess mellan olika organisationer kan som tidigare nämnts föregås av ett flertal utmaningar och svårigheter. Olika organisationer har olika organisatoriska förutsättningar vad det gäller ekonomiska och kunskapsmässiga resurser samt olika syften och målsättningar med sin verksamhet. Att det föreligger intresseskillnader kan resultera i att organisationernas syfte att samverka skiljer sig åt, och bristen på gemensam målsättning försvårar organisationernas chanser till en effektiv arbetsprocess, och kan i värsta fall leda till att inget alls blir gjort. Andra faktorer som hämmar en god samverkansprocess är orimliga förväntningar på resultatet i förhållande till förutsättningarna som råder.

Förväntningar som inte uppnås tenderar att skapa besvikelse och en uppfattning om att arbetet varit misslyckat. För att kunna avgöra vilka förväntningar som kan antas rimliga måste till exempel de olika organisationerna eller professionerna ta hänsyn till att resurserna dem emellan kan variera (Lindberg, 2009 s.55)

Statusskillnader och asymmetriska maktförhållanden kan försvåra ett ömsesidigt inflytande och därmed möjlighet för samtliga deltagare att faktiskt påverka. Enligt Foucault präglas människans sociala värld av makt och att hierarkier och kategoriseringar ligger till grund för skapandet av struktur och ordning. Detta betyder att samhället är beroende av, och omöjligt kan existera utan ojämlika maktförhållanden. Makt existerar enbart i relation till något eller någon och kan erhållas på ett flertal sätt, bland annat genom institutioner och kunskap. Satt i en organisatorisk kontext innebär detta att även dessa enheter genomsyras av en hierarkisk ordning, där vissa har mer makt än andra vad det gäller att fatta beslut och sätta agendan i hur saker ska hanteras. I samhället anses viss kunskap som mer sann än annan, denna kunskapshierarki får konsekvenser för olika professioners legitimitet och vilken makt yrkesutövaren besitter i en organisation. De professioner som erhåller den kunskap som anses legitim får expertmakt i relation till andra professioner med annan kompetens. Till följd av att makt präglar denna typ av interaktion blir det inte sällan sådana asymmetriska maktförhållanden som påverkar systemets förmåga till ett jämbördigt samarbete (Börjesson & Rehn 2009 s.33f).

Vidare är det vanligt att olika organisations- eller professionskulturer skiljer sig vad det gäller språkbruk och föreställningar om saker och ting. Detta innebär att kommunikationen dem sinsemellan ofta kan vara en problematisk faktor, där bristande förmåga att kommunicera med ett gemensamt språk ökar risken för missförstånd, besvikelse och frustration. Hur kommunikationen fungerar deltagarna emellan påverkas således deras relation och chansen att skapa förtroende för varandra. Avsaknad av förtroende är en vanlig orsak till bristande samverkan, då faktorer som pålitlighet och öppenhet är grundläggande för en framgångsrik samverkansprocess. För att överkomma eller undvika dessa potentiella svårigheter och istället nå en framgångsrik samverkan bör de organisatoriska strukturerna vara tydliga för samtliga inblandade, och det ska även framgå vem som ansvarar för vad i processen. Det bör även framgå vilket resultat och vilka förväntningar respektive organisation har med sitt deltagande i samverkansprocessen. Med gemensamma intressen och syften kan aktörerna arbeta fram kollektiva strategier för att uppnå sin målsättning. Detta ställer krav på att deltagarna har en gemensam utgångspunkt, en samstämmig referensram och att de kommit överens om hur samverkan ska gå till. Kommunikation kan därmed vara en grundläggande komponent för en god samverkan, där öppenhet möjliggör gemensam förståelse och förtroendefulla relationer. Förtroende och respekt för respektive deltagares såväl åsikter som kompetens bidrar till en säkrare och mer effektiv form av samverkan, där olikheterna i kompetens och tankesätt

utnyttjas för att skapa resultat som de enskilda aktörerna inte kan uppnå på egen hand (Lindberg 2009 s.55ff.).

4. Metod och metodologiska överväganden

4.1 Forskningsdesign

Utifrån att våra forskningsfrågor ämnar att besvara våra informanternas upplevelser och perspektiv på det fenomen vi undersöker har vi valt att använda oss av en kvalitativ metod med en induktiv ansats. Kvalitativ metod syftar till att en nå djupare och detaljerad förståelse, vilket är det vi strävar efter att nå genom att explorativt utforska det område vi valt att studera. Dessutom ger en kvalitativ forskningsdesign en helhetsbild i större utsträckning än vad en kvantitativ design erbjuder. Detta har betydelse för vad vi vill uppnå med vår studie, då det fenomen vi utforskar kräver att ses i sitt sammanhang. En kvantitativ forskningsdesign, som fokuserar på mätbara och kvantifierbara data, hade inte kunnat besvara de berörda aktörernas upplevelser på ett sätt eller med samma djup. I och med att vi eftersträvar att nå informanternas egna perspektiv är en induktiv ansats mest lämpad. Induktion innebär till skillnad från deduktion att forskningen inte är hypotesstyrd, utan snarare byggd på en preliminär idé om vad som kan antas vara centralt. Även om intuitionen med en kvalitativ studie är att inta en induktiv ansats, är det vanligt att växla mellan induktion och deduktion. Förhållandet mellan empirin och teorin tenderar att vara flytande och kan beskrivas som ett växelspel. Forskarens förförståelse präglar tolkningarna av empirin, empirin skapar idéer om vilka teorier som kan ha relevans, vilket påverkar studiens öppenhet (David & D. Sutton, 2016 s.83). För att kunna vidmakthålla ett explorativt förhållningssätt krävs att vår forskningsdesign är relativt öppen och ger utrymme för variation i svaren från informanterna.

Vår frågeställning går i linje med ett fenomenologiskt förhållningssätt, i och med att vi strävar efter att fånga informanternas egna berättelser utifrån deras livsvärld och få information som berör specifika detaljer (Kvale & Brinkmann 2014 s.44, 46f). Med denna utgångspunkt görs antagandet om att den sociala verkligheten är subjektiv och skapas ur och av människors egna upplevelser, tankar och känslor (Åsberg, 2001 s.8). För att få svar på våra forskningsfrågor är den kvalitativa forskningsintervjun en tillämplig metod då en intervju ger möjlighet till detaljrika svar som ger ett djup och en nyanserad bild av en individs

uppfattning om ett fenomen. Vi valde att utforma en semistrukturerad intervjuguide för att bibehålla öppenheten i intervjun, men samtidigt strukturera intervjun till viss del för att säkerställa att få relevanta svar för våra forskningsfrågor (David & D. Sutton, 2016 s.113).

Forskningsintervjun är en mellanmänsklig situation som präglas av interaktionen mellan den person som intervjuar, och den person som intervjuas. Den kunskap som produceras i den kvalitativa intervjun är alltså avhängig den kontext den skapas i och påverkas därmed av forskaren själv. Forskaren blir delaktig i forskningsprocessen. Detta får konsekvensen att kunskapen som skapas inte är generaliserbar i den mening att den automatiskt är överförbar till andra situationer. Det som sägs i intervjun är beroende och påverkat av sitt sammanhang (Kvale & Brinkmann, 2014 s.78).

4.2 Förförståelse

Förförståelse innebär att kunskap och sinnesintryck baseras på individens tidigare erfarenheter och att detta får konsekvenser för hur en individ tolkar och förstår nya intryck (Thurén, 2007 s.58f). I och med att vi eftersträvar transparens är det nödvändigt att redogöra för vår förförståelse, då en reflektion kring hur våra erfarenheter påverkar resultatet är nödvändig för att medvetandegöra att vi som forskare är delaktiga i forskningsprocessen.

Valet av ämne grundades i våra egna erfarenheter av att bemöta suicidnära människor. Som volontärer i Föreningen Storasyster ingår det att stötta stödsökande personer i ett chattforum. I stödchatten är det vanligt förekommande att stödsökande uttrycker suicidtankar. Detta har skapat en förståelse om att anledningarna till suicidnärlighet skiljer sig åt från individ till individ. Det finns inte en specifik förklaring på varför en människa inte vill leva längre. Det har även gett oss en uppfattning om att suicidalitet fortfarande är förknippat med skam och skuld, då det inte sällan är stödsökande som berättar om sitt mående för allra första gången i chatten. Utifrån vårt volontärskap har vi iakttagit att det i samhället råder en bristande kunskap hos både allmänheten och i specialiserad sjukvård i att bemöta suicidnära individer. Myter, tabu och rädslor präglar förståelsen av suicidnärlighet och begränsar det stöd och bemötande denna målgrupp skulle behöva. Våra erfarenheter har således skapat ett engagemang till att synliggöra denna målgrupp och undersöka hur fenomenet kan förändras.

Vidare är förförståelsen präglad av litteraturinläsning och tidigare kunskap kring ämnet. Detta påverkar vår bild av fenomenet suicidprevention och hur det bör hanteras och förstås.

Fördelarna med detta består i att vi har kunnat formulera frågor som kan ge mer nyanserade och relevanta svar då vi har ådragit oss kunskap om vad suicidprevention kan innebära ur ett bredare perspektiv.

4.3 Urvalsprocess

Vi skickade ut 48 stycken mail till eventuella informanter och fick åtta svar. Mailadresserna hämtades på respektive gymnasieskolas webbsida, där denna information fanns tillgänglig. I och med att alla 48 eventuella deltagare gavs möjlighet svara på vår förfrågan om att delta, hade vi ett obundet slumpmässigt urval. Ett obundet slumpmässigt urval innebär att urvalsenheter inom en viss urvalsram väljs ut. Urvalsramen utgörs av alla gymnasieskolor i Göteborg och vårt urval begränsades av huruvida kontaktuppgifter till skolkuratoren fanns tillgänglig på skolornas webbsidor. Av de skolor som hade kontaktinformationen tillgänglig valde vi slumpmässigt ut vilka vi skulle kontakta (David & D. Sutton, 2016 s.194 f.).

Vårt urval består av informanter som själva visat intresse för vår studie. Detta skulle kunna innebära att informanternas motiv till att delta bottnar i ett särskilt engagemang av ämnet, vilket kan prägla den empiri vi samlar in. Med tanke på det forskningsetiska kravet om frivillighet är detta svårt att undvika, det är dock en aspekt vi vill vara öppna med. Vi bokade in tider för intervjuer löpande, allt eftersom vi fick svar. Den empiri vi samlat in efter sex intervjuer bedömde vi som tillräcklig. Materialet ansågs vid denna tidpunkt vara mättat då vi inte förväntade ytterligare intervjuer tillföra någon avgörande information. Då vår studie är kvalitativ krävs inte ett särskilt stort urval, huruvida materialet anses mättat eller inte beror snarare på hur nyanserade svar informanterna gett, innehållets djup och variation (David & D. Sutton, 2016 s.220.).

4.4 Utformning av intervjuguide

Vi har valt att konstruera en semistrukturerad intervjuguide för att möjliggöra följdfrågor. Följdfrågorna syftade till att, när tillfälle ges, gräva djupare och få ett mer utvecklat svar (Jacobsen 2012 s.100ff). För att bibehålla en öppen ansats formulerade vi mestadels öppna frågor, i utformandet av intervjuguiden vi därför använt oss av orden *hur* och *vad* då dessa leder fram till deskriptiva och nyanserade svar. Vi har försökt undvika ledande frågor och att

inleda med ordet *varför*, då det kan uppfattas som ifrågasättande eller kritiserande (Kvale & Brinkmann 2009 s.148f).

Utifrån vårt syfte är det förenligt att formulera frågor som berör kuratorns syn på sitt arbete i allmänhet, och suicidprevention i synnerhet. Genomgående kriterier för alla intervjufrågor är att de skall vara möjliga att besvara för våra informanter. För att stimulera ett flytande samtal och öka förutsättningarna att få informanten att känna sig bekväm vid intervjusituationen valde vi att inleda med relativt neutrala frågor som berör kuratorns arbetsuppgifter. I ett senare skede av intervjun valde vi att ställa frågor som kan uppfattas som mer känsliga. Detta har betydelse eftersom frågornas ordningsföljd påverkar informanternas svar (Jacobsen 2012 s.101f).

För att formulera våra intervjufrågor började vi med att bryta ned våra forskningsfrågor till mer konkreta teman. Vår första forskningsfråga, hur kuratorerna ser på suicidprevention, valde vi att utforska genom att formulera frågor som innebär att definiera relevanta begrepp. De begrepp vi valde för att ringa in suicidprevention som ämne var *hälsofrämjande arbete*, *psykisk ohälsa*, *suicidnärhet* och *suicidprevention*. Även i detta fall bedömde vi att ordningsföljden var av stor vikt. Vi valde att låta informanterna definiera begrepp av mer allmän karaktär till att börja med, för att sedan fortsätta med de begrepp som är mer specifika för vårt studieområde. Detta var i syfte att djupdyka i informanternas egna uppfattningar om dessa fenomen, och även ett sätt för oss att uppmuntra informanterna till reflektion kring begrepp som inte nödvändigtvis definieras på samma sätt av olika personer. Vidare främjar denna intervjumetod ett öppet förhållningssätt, där vi får svar på vad de inkluderar respektive exkluderar i sina definitioner, vilket ligger i linje med vår fenomenologiska ansats. Att låta informanten definiera begrepp gör dessutom informanten mer delaktig, i och med att hen får definitionsmyndighet i att beskriva sina upplevelser med egna ord. Maktförhållandet är i övrigt asymmetriskt då vi som intervjuare har kontroll över såväl forskningsdesign som processen i övrigt. Att delaktiggöra informanten kan därmed vara ett sätt att jämna ut maktbalansen (Kvale & Brinkmann, 2009 s.49).

Vår andra forskningsfråga, som berör kuratorns syn på skolans roll, delade vi först upp i fem underteman; *elever*, *övrig skolpersonal*, *andra verksamheter*, *vårdnadshavare* samt *organisation*. Temana utgjorde de olika parter vi antog skolan kunde ha ett ansvar gentemot, och utifrån dessa skapade vi konkreta intervjufrågor. Vår tredje forskningsfråga berör hur det

suicidpreventiva arbetet kan utvecklas, vilket vi antar är möjligt att besvaras utifrån skolkuratorernas egen bild av vilka brister och begränsningar som finns i deras arbete och på deras skola. Därmed formulerade vi frågor som strävade efter att besvara synen på vilka hinder och utmaningar arbetet består av utifrån de tidigare utvecklade undertemana (Kvale & Brinkmann, 2012 s.120; Bilaga 1).

4.5 Genomförande av intervjustudien

Vi fick kontakt med våra informanter efter förfrågan om att delta i en intervjustudie, en förfrågan som skickades ut via mail. De som svarade och var intresserade av att medverka fick själva välja plats och tid för var och när intervjun skulle äga rum. Samtliga informanter valde att bjuda in oss till sin arbetsplats, och respektive samtalsrum. Att vi lät informanterna styra plats och tid kan motiveras med att vi dels ville få deltagarna att känna sig så bekväma i intervjusituationen som möjligt, men även som ett steg i att utjämna den asymmetriska maktrelationen som råder mellan forskare och informant (Kvale & Brinkmann, 2009 s.49; Jacobsen, 2012 s.102f). Att skolkuratorerna valde att bjuda in oss till sina arbetsrum kan anses främja det vi ämnar att undersöka, nämligen informanternas perspektiv utifrån sin yrkesroll som skolkurator. Kontexten, alltså den fysiska platsen, påverkar intervjun och kan tänkas förstärka informantens professionella roll och förtydliga att intervjun utgår ifrån den (Jacobsen, 2012 s.102f).

Vi har genomfört sex semistrukturerade intervjuer där fokus låg på att utforska informantens livsvärld. Under intervjun intog vi olika roller, där den ena utgick ifrån den intervjuguide vi utformat, och den andre fokuserade på att ställa följdfrågor när det ansågs lämpligt och att bejaka informantens svar. Vi båda använde oss av bekräftande samtalstekniker för att stimulera välutvecklade svar, samt för att försöka skapa en naturlig intervjusituation. Vi spelade in våra intervjuer med hjälp av våra mobiltelefoner, för att underlätta den bearbetning av empiri vi i ett senare skede skulle komma att göra. Intervjuerna var mellan 30 minuter och 65 minuter långa (Jacobsen, 2012 s.104f, 110). Tiden för intervjun påverkades av såväl informantens tidsutrymme som personlighet och intresse för ämnet. Som tidigare nämnts är intervjusituationen ett socialt spel, där den mellanmännsliga interaktionen var unik i respektive intervju och tidsåtgången för intervjuerna varierade därefter.

4.6 Bearbetning och analys av empirin

Vi har transkriberat alla sex intervjuer ordagrant och inkluderat såväl utfyllnadsord som exempelvis 'eh' och 'mm' samt känslomässiga reaktioner som skratt och suckar. Detta fann vi relevant för att kunna presentera vår empiri så sanningsenligt som möjligt. Vi delade upp transkriberingsarbetet jämlikt mellan oss och gick sedan igenom var och en av intervjuerna i sin helhet. Därefter diskuterade vi vilka likheter respektive skillnader vi funnit, samt vilka återkommande teman vi uppmärksammat. Vidare sorterades materialet tematiskt för att iordningställa informationen vi samlat in (Rennstam & Wästerfors, 2015 s.69).

Vi sorterade vårt material genom att koda materialet, vilket inleddes med att vi fastställde fyra stycken övergripande teman vi funnit intressanta. Temana grundades utifrån informanternas svar på frågeställningen hur informanterna såg på skolans roll i det suicidpreventiva arbetet och blev följande: *Kuratorns roll i skolan, Hälsofrämjande arbete, Samverkan, Hinder och utveckling av det suicidpreventiva arbetet*. Därefter färgkodade vi de meningar, stycken och nyckelord som kunde kategoriseras in i de olika temana. Vi har därmed genomfört en begreppsstyrd kodning, i och med att vi har utgått ifrån våra forskningsfrågor (Kvale & Brinkmann, 2014 s. 242). Att kategorisera materialet innebär att hitta och ta vissa fynd men även att utesluta andra, vilket innebär att reducera materialet och att vi som forskare väljer ut vad som presenteras. För att presentationen ska vara representativ och framställa empirin på ett så sanningsenligt sätt som möjligt. Detta medför att det ställs det krav på forskaren att reflektera över vilket material som väljs ut, men också vad som exkluderas (Rennstam & Wästerfors, 2015 s.103f).

Vår intervjuanalys präglas av en generellt förhållningssätt där olika analytiska tekniker och begrepp har använts. Detta beskrivs som ett eklektisk sätt att analysera sitt material och stämmer överens med bricolage som intervjuanalys. Denna typ av analys utgår ifrån ad hoc-tekniker där analytikern kan växla mellan olika tekniker som att lägga märke till mönster och teman, ställa samman, skapa kontraster och göra jämförelser, identifiera skiljande variabler och konstatera relationer mellan variabler (Rennstam & Wästerfors, 2015 s.281f). Vi uppmärksammade till exempel att ett återkommande ord informanterna använde för att beskriva skolans möjligheter till att vara en hälsofrämjande plats berodde mycket på skolans kultur. Vi uppmärksammade skillnader i form av mer eller mindre framgångsrik samverkan, och vad det gav för konsekvenser för informanterna och för möjligheten att arbeta

suicidpreventivt. Vi kunde även se ett mönster av att informanterna begränsades av organisatoriska strukturer och prioriteringar.

Nästa steg i analysprocessen är att teoretisera, vilket innebär att med stöd i teorier argumentera för de empiriska fynd vi funnit i vårt stoff. Även vid kodning teoretiserar analytikern sitt material genom att definiera och kategorisera vad informanterna uttryckt i empirin. Vår teoretisering innebär att påstå något och underbygga detta för att övertyga läsaren om att tolkningen har betydelse. Rennstam & Wästerfors (2015) beskriver att Swedberg förespråkar att teoretiseringsarbetet bör följa en viss systematik. Inledningsvis identifierar analytikern ett intressant fenomen, därefter namngivs och begreppsliggörs fenomenet. Begreppet utvidgas till en teori och processen leder sedan fram till en utarbetad förklaring.

Redan i vår tematisering av empirin började vi med att teoretisera. Genom att diskutera det vi funnit intressant och identifiera återkommande faktorer började specifika mönster framträda i vårt material. För att förklara dessa mönster sökte vi efter begrepp och teorier för att kunna underbygga vår analys och utarbeta en förklaring. Processen i att välja teorier gick från ett brett perspektiv till mer specifika teorier och teoretiska begrepp. Utifrån ett övergripande systemteoretiskt perspektiv valde vi teorin interaktionism, samt KASAM och samverkan. Systematiskt kopplade vi därefter citat till vårt valda teoretiska ramverk för att underbygga vår analys och tillskriva denna mening. De teman som presenteras i resultatet präglas av vår kategorisering och utformandet av vår intervjuguide, samt hur informanterna svarade. Vi arbetade med ett tema i taget utifrån innehållet i vår empiri.

4.7 Studiens tillförlitlighet

En studies reliabilitet utgörs av att mäta i vilken utsträckning tillvägagångssättet är tillförlitligt, vilket är sammankopplat med krav på replikerbarhet. Replikerbarheten innebär att andra forskare ska kunna få samma resultat vid en annan tidpunkt (Kvale & Brinkmann, 2014 s.242). I en intervju kan processen hämmas av att i att eftersträva hög reliabilitet. Då det hade krävt frågor av mer sluten karaktär och därmed minskat möjligheterna till att nå kvalitativt stoff. Nackdelen med att öppna intervjuer har låg reliabilitet är att det finns hög risk för att resultatet blir subjektivt (Kvale & Brinkmann, 2014 s.295f).

Begreppet validitet fokuserar på förhållandet mellan empiri och verklighet. Det skiljs på intern validitet och extern validitet. Intern validitet innebär att mäta huruvida studien når det den ämnar att undersöka (David & D Sutton, 2016 s.33, 220). Validitet handlar om att medvetet reflektera över metodologiska överväganden för att kontrollera forskningsprocessens trovärdighet och tillförlitlighet. Genom att kontrollera validiteten och förhålla sig kritiskt till sin analys eftersträvas en så representativ bild av empirin som möjlig (Kvale & Brinkmann, 2014 s.298f). Data har samlats in utifrån medvetenhet och försiktighet genomgående i forskningsprocessen. Vi har reflekterat och ställt oss kritiska till våra metodologiska val och hur de kan påverka vårt resultat. Till följd av att forskningsintervjun är en metod som präglas av social interaktion är det viktigt att ta hänsyn till processer som kontexteffekter och intervjuareffekter. Intervjuareffekten innebär hur människor påverkas av intervjusituationen, att bli observerade och granskade. Detta kan påverka informantens svar och därmed de resultat vi har får. Kontexteffekten innebär att miljön intervjun sker i spelar roll för vad som sägs och sker. Beroende på plats och miljö kan informantens upplevelse av att känna sig bekväm påverkas. Med detta i åtanke har informanterna fått välja plats och tidpunkt. Att informanten får vara delaktig i val av plats medför inte bara att informanten får möjlighet att välja en plats hen kände sig hemma i, utan syftar även till att utjämna maktskillnaderna mellan parterna (Jacobsen, 2012 s.174f).

Den externa validiteten, generaliserbarheten, innebär att empirin kan appliceras på ett större population än det urval studien har undersökt. Detta är eftersträvansvärt framförallt i kvantitativa studier (David & D Sutton, 2016 s.33, 220). Syftet med vår studie var att nå djup och detaljrikedom, vilket innebär att vi inte gör anspråk på att generalisera. Till följd av vår forskningsdesigns utformning blir resultatet endast en exemplifiering.

4.8 Forskningsetiska överväganden

Att genomföra en forskningsstudie innebär att ha makt att producera och framställa kunskap, något som kräver etisk medvetenhet och reflektion. Forskning resulterar förhoppningsvis i kunskap som är till nytta för en grupp individer, eller till och med samhället i stort, men kan även medföra risker eller göra skada. Det krävs därför etisk reflektion genom hela forskningsprocessen för att öka förutsättningarna att studien och kunskapsproduktionen ska gynna så många som möjligt och medföra så lite risk och skada som möjligt (Kvale & Brinkmann, 2014 s.97f.).

En utgångspunkt i god forskningssed är att forskningsdeltagarna ska medverka frivilligt. I och med detta finns det krav på informerat samtycke. Det informerade samtycket ställer krav på information, konfidentialitet och nyttjande. I praktiken innebär detta att deltagarna ska få tillräckligt med information och att informationen ska vara begriplig, detta för att kunna ta ställning till sitt eventuella deltagande. Informationen bör innefatta syftet med studien, hur deltagarnas konfidentialitet ska bevaras, vem eller vilka som kommer att ha tillgång till materialet och en garanti om att materialet enbart kommer att användas i forskningssyfte (Vetenskapsrådet, 2002 s.5ff). Denna information får informanterna dels skriftligt innan intervjun och muntligt vid intervjutillfällets början för att det ska säkerställas att informationen har förståtts. På den skriftliga samtyckesblanketten finns även våra kontaktuppgifter bifogade för att ge möjlighet för de tillfrågade att ställa frågor vid eventuella oklarheter eller funderingar. Att deltagandet kan avbrytas när som helst under processen klagörs både skriftligt och muntligt i enlighet med kravet på frivillighet.

Konfidentialitetskravet syftar till att bevara forskningsdeltagarnas individskydd och innebär att de som valt att medverka i studien inte ska vara identifierbara vid framställandet av forskningsresultatet (Vetenskapsrådet, 2002 s.12). För att skydda deltagarnas identitet krävs det att forskaren tar hänsyn till anonymiteten redan innan det informerade samtycket ges. Detta för att de personer som medverkar ofta ingår i en verksamhet som på olika sätt kan påverka eller påverkas av personens eventuella deltagande. I dessa fall är det alltså av vikt att informantens identitet skyddas gentemot sin egen omgivning, något forskaren måste ha i åtanke under hela forskningsprocessen (Kalman & Johansson, 2012 s.45).

I vår studie intervjuar vi sex skolkuratorer för att insamla empiri. För att säkerställa intervjudeltagarnas konfidentialitet väljer vi att inte röja skolkuratorernas namn, kön och vilken skola de arbetar på. Den information som framkommer av studien är att gymnasieskolorna ligger i Göteborg, detta ser vi inte som ett problem i och med att antalet skolor är tillräckligt många för att anonymitet kan vidmakthållas. Vi valde vidare att kontakta skolkuratorerna direkt, utan att gå via rektorn eller annan ansvarig personal. Detta för att öka förutsättningarna att det eventuella deltagandet inte ska bli känt i den verksamhet skolkuratoren vistas i. Alternativet att låta annan personal hänvisa till lämpliga informanter skulle innebära ett bristande individskydd, och dessutom kan den tillfrågades frivillighet till

att medverka begränsas om personen befinner sig i någon typ av beroendeställning gentemot sin verksamhet.

Att inte informera rektorn på skolan kan ses som problematiskt, då det är den person som står ansvarig för verksamheten. Dock gör vi bedömningen att skolan som institution inte tar skada om skolkuratorn skulle medverka i vår studie i och med att det inte kommer att framgå vilka skolor som har medverkat i presentationen av vårt material. Dessutom anser vi att skolkuratorns konfidentialitet bör prioriteras för att minimera risken för att dennes yrkesliv skall påverkas av vår studie. Syftet med vår studie är inte att granska enskilda skolors brister eller enskilda kuratorers yrkeskompetens, utan att utforska skolkuratorers uppfattning gällande suicidprevention och skolans roll i detta arbetet.

En kvalitativ forskningsintervju tenderar att vara djupgående och tar inte sällan upp ämnen som kan upplevas som krävande och påfrestande. Den information vi får genom våra intervjuer kan vara av känslig karaktär då det kan upplevas som svårt att samtala om suicid och suicidnära beteende. Skolkuratorn kan möjligtvis ha egna erfarenheter av suicid eller suicidnärhet, vilket innebär att våra frågor riskerar att väcka obehagliga känslor. Vi har ingen möjlighet att följa upp skolkuratorns mående efter intervjun, men i och med att vi på förhand beskrivit vårt ämne och våra förutsättningar kan kuratorn mentalt förbereda sig eller tacka nej. I och med att kuratorn intervjuas i sin yrkesroll är informationen inte heller privat, vår förhoppning är att informanten i egenskap av skolkurator kan inta en professionell distans. Att studera andra människor innebär att forskaren ständigt behöver balansera mellan möjligheten att få ta del av värdefull kunskap och visa respekt för den berörda personens integritet och privatliv (I. Svedmark, 2012 s.102f.).

5. Resultat och analys

I följande avsnitt presenteras vår empiri tillsammans med vår analys utifrån studiens teoretiska ramverk. Empirin är uppdelad enligt vår tematisering av informanternas utsagor.

Vi ställde frågan till våra informanter om vad de anser att suicidprevention innebär, utifrån svaren fick vi olika uppfattningar av vad det kan innebära. I kommande avsnitt har vi kategoriserat informanternas beskrivningar av suicidprevention i övergripande strategier.

De strategier vi har identifierat är att vara en bra skola, vikten av information, att sänka tröskeln, att kunna upptäcka de som mår dåligt, vikten av en gynnsam kultur samt samverkan. Nedan följer ett introducerande citat som sätter en ton på skolkuratorers ovärderliga arbete och komplexa arbete med suicidprevention i skolan.

Att vi bryr oss, att vi lägger märke till, att vi stör, att vi...det kommer säkert ändå alltid att finnas elever som slingrar sig emellan, det kommer det ju naturligtvis att va.

Informant 4

5.1 Hälsofrämjande arbete

Att vara en bra skola

Jag tänker att man som skolkurator ingår i hela skolans hälsofrämjande arbete på ett ganska tydligt sätt och det man vet är ju till exempel att ett av dem bästa hälsofrämjande saker en skola kan göra på gruppnivå, det är faktiskt att vara en bra skola.

Informant 1

Av intervjuerna framkom att den mest förekommande strategin av suicidpreventivt arbete är att sträva efter att skapa en skola där elever får förutsättningar att må bra. Detta kan beskrivas som ett övergripande hälsofrämjande arbete, något som ingår i elevhälsans uppdrag enligt Skollagen §25. Skolan ska vara en plats där eleverna trivs, känner sig trygga, känner sig sedda och att eleverna upplever att de har en roll på skolan och i klassen. Detta ligger i linje med begreppet KASAM som beskriver hur en individ hanterar och förstår sig själv och sin omvärld. De ord informanterna använder för att beskriva elevernas behov och förutsättningar för att må bra är det som uppnås då en individ får vara delaktig i ett sammanhang och känsla av kontroll över sin tillvaro.

Alltså jag skulle säga allt där vi liksom önskar känslan av till exempel KASAM som jag tycker är ett viktigt begrepp, och jag försöker jobba med det väldigt mycket med lärarlag och sådär, gör vi det här begripligt känns det meningsfullt. Jag använde dom liksom begreppen väldigt mycket, så det tror jag är väldigt hälsofrämjande.

(...) Om vi kan få det begripligt, hanterbart och meningsfullt för våra elever då tänker jag att det är väldigt hälsofrämjande

Informant 5

Vad informanten säger i citatet kan kopplas till Antonovskys tre begrepp begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet som utgör stommen i det salutogena synsättet på människan

(Antonovsky, 1991). Vidare beskriver samma informant hur hen strävar efter att göra detta begrepp till något medvetet hos lärare i hur de förmedlar kunskap och information till eleverna. Syftet är att undervisningen ska utformas för att främja elevens känsla av sammanhang.

Och då tänker jag såhär om vi nu tar det här med begriplighet och meningsfullhet, hur i undervisningen har ni tex med att många av våra elever kommer från förorten, hur kommer förorten in i undervisningen, hur blir det begripligt, hur blir det meningsfullt (...)Att man liksom stöter och blöter på det sättet så det är en sak att få med sig sin egen liksom värd och historia in i skolan

Informant 5

Informanten beskriver vikten av inkludera elevers historia och ge detta en betydelse i skolan, vilket ligger i linje med Antonovskys (1991) förståelse av hur kombinationen av individens klasstillhörighet, bakgrund och genetik har betydelse för möjligheten att utveckla en stark KASAM.

Skolan beskrivs också som en hälsofrämjande instans i sig, att skolan sett ur ett livsperspektiv kan vara både främjande och förebyggande förutsatt att skolelever får det stöd man behöver och klarar skolgången. Skolgången kan ses som ett nödvändigt körkort för resten av livet, då utbildning möjliggör större frihet i att välja hur ens framtid ska se ut. Detta bekräftas i såväl Social rapport (2010) som i SSRs rapport (2014) om att det finns ett samband mellan ofullständiga betyg och psykisk ohälsa. Det betonas att detta samband är centralt att synliggöra för att motivera vikten av det hälsofrämjande arbetet som innefattar att stötta elever som är i behov av särskilt stöd.

Går du i skolan, klarar du ämnena får du hjälp och stöd har du kompisar, har du ett socialt sammanhang, någonstans att gå, äter du bra alltså det är ju det här sociala vi människor är då är ju det läkande i sig, det är ju preventivt.

Informant 4

Även informant 4 beskriver att skolan kan verka som en preventiv åtgärd i och med att det är har potential att vara en arena som möjliggör ungdomars känsla av sammanhang. Som Wilhsson (2017) skriver i sin doktorsavhandling kan känslan av sammanhang leda till ökad optimism och stärka elevernas tro på att de har möjlighet att påverka sitt liv. Vidare redogör hon för vikten av att verkligheten ter sig begriplig, hanterbar och meningsfull i och med att det är avgörande för individens upplevda livskvalitet. Att utnyttja skolan som plattform för

det hälsofrämjande arbetet anser Wilhsson, precis som informant 4, är centralt för individens utveckling och vuxenblivande.

5.2 Kultur

Det sociala samspelet

I vår empiri har ordet kultur varit återkommande. En gynnsam kultur har beskrivits som betydande för att skolan ska kunna bedriva sitt hälsofrämjande arbete, då det i många fall avgör vad som betonas i kurators arbete. Informanterna har beskrivit detta på olika sätt, men samtliga är överens om att en destruktiv kultur är svårhanterlig, utmanande och något som bör motarbetas.

Det blir ju att försöka krossa, att försöka få bort de här murarna som finns lite. Det är en liten utmaning. Där borta kan jag bara åka med lite mer. Ja, det är två olika platser. Det är utmanande, men kul är det. (...) det är nog en kultur som har satt sig. Elevtypen här är väldigt (...) jag ska visst klara det själv, man ska inte visa sig svag.

Informant 3

Citatet beskriver att arbetet påverkas av vilken kultur det råder i skolan. Här syftar informanten på att elevtypen är svårare att nå på grund av normen om att självständighet är ett eftersträvanvärt ideal och ett tecken på inre styrka. Detta tyder på att kulturen bland eleverna påverkas av vilka sociala regler och normer som råder på skolan. De sociala normerna avgör huruvida det är accepterat att vara i behov av kuratorn. Dessa uppfattningar skapas i interaktion, och innebär att individer i en grupp ömsesidigt påverkar varandra. Med ett systemteoretiskt perspektiv på interaktion kan en förstå hur dessa värden reproducerar och vidmakthåller beteenden och tankesätt. Detta förklarar anledningen till en individs benägenhet att konformera till gruppens sociala normer. Att gå emot systemets mer eller mindre formella regler innebär att individen riskerar sanktioner från gruppen i form av utebliven interaktion och social bekräftelse. Detta bekräftas av Homans utbyteteori som förklarar hur ett system upprätthåller sin balans och sin funktionalitet av sig självt genom belöning och bestraffning.

Den kultur informant 3 nämner i citatet kan antas innefatta dessa sociala normer, värden och attityder som får betydelse för det sociala beteendet, samt det faktum att systemets konstruktion i sig gör det utmanande att bryta detta mönster. Nedan beskriver informant 1 att

kulturen uttrycks i konkreta handlingar, vilket visar på att sociala normer får praktiska konsekvenser.

(...) är det en skola där det är liksom en kultur av att man hoppar över lite lektioner då och då, då måste det vara mycket svårare att upptäcka men här så blir det ju en signal nu orkar man inte ta sig till skola för att man inte mår bra, så märker man direkt här, vilket är bra.

Informant 1

Citatet beskriver hur en destruktiv kultur kan påverka förutsättningarna till att upptäcka elever som inte mår bra, i citatet genom närvaroarbeta. Informant 2 förklarar nedan varför en bra kultur är eftersträvansvärd och gynnsam för elevens utveckling och mående.

Och sen så tror jag det är att ha en skolkultur som genomsyrar organisationen hela vägen ner till att eleven förstår att här blir jag sedd, här blir jag hörd, här kan jag få hjälp med olika saker och jag vet, det ska vara tydligt. För det är också väldigt förebyggande arbete, att du går länge i den här stora världen av vad det nu än är utan att man vet var man ska vända sig, när man ska göra det, och hur man ska prata om saker och sådär.

Informant 2

Citatet beskriver vikten av att ha en skolkultur som bekräftar eleven samt skapar trygghet och goda förutsättningar för det kommande vuxenlivet. Detta kan förklaras av Antonovskys syn på adolescens och hur individens KASAM-nivå formas av den omgivande kulturen. Adolescensen beskrivs som en utvecklingsperiod som kännetecknas av emotionell ambivalens, vilket kan präglas av självtvivel och rädsla utanförskap. Behovet av en bra kultur under denna period kan därmed vara avgörande för såväl identitetsutveckling som KASAM-nivå.

Informanten beskriver i nedanstående citat hur en intolerant kultur kan påverka elevers mående. Beroende på i vilken grad skolmiljön tillåter olikheter påverkas de normer och regler som avgör vilka beteenden som blir socialt accepterade och inte.

(...) sen tycker jag att den andra biten, det här alltså hur accepterande är vi mot olikheter är ju en annan sak också (...) Alltså, hur öppna är, vad är det vi har för någon kultur här? (...) Det finns också med, där man kan känna att man mår dåligt av, av att man måste vara på ett visst sätt. Man måste passa in i normen.

Informant 6

Citatet visar därmed på hur kultur och de sociala normerna sätter gränser för vad som kategoriseras som normalitet och avvikelser. Hur accepterande kulturen är kan alltså ha en avgörande betydelse för elevers mående och psykiska hälsa.

5.3 Utbildning riktad till elever

Vikten av information

Att arbeta med att informera eller sprida kunskap om exempelvis psykisk ohälsa, stresshantering och prestationsångest är en allmänt inriktad strategi. Resultatet av studien SEYLE visade att den insats som gav mest framgångsrika effekter var den utbildning riktad till eleverna som behandlade olika aspekter av mental hälsa. Att informera elever om olika hälsorelaterade ämnen och aspekter av livet kan i bästa fall stärka elevernas förutsättningar att skapa en begriplig tillvaro i linje med KASAM-begreppet. Genom att uppleva känslan av att begripa sin tillvaro ökar förutsättningen för att kunna förbereda och vidare hantera situationer i livet som upplevs påfrestande.

(...) sen är jag ute en hel del i klasser ibland och gör saker dels är med i undervisning runt vissa ämnen.

Informant 5

(...) så då tänker jag så här information och liksom vad livet gör med oss och hur vi hanterar livet det tror jag är oerhört suicidpreventivt

Informant 6

I ovanstående citat beskriver informant 5 att hen är aktiv i klassrummet för att sprida kunskap eller information riktad till eleverna. Informant 6 beskriver att det kan vara viktigt att medvetandegöra och därmed normalisera att livet innebär upp- och nedgångar för eleverna. Många av informanterna betonar att existentiella frågor är vanligt förekommande hos ungdomar, detta innefattar inte sällan självmordstankar. Detta bekräftas av NASP (2010) som förtydligar att tankar på döden inte behöver vara något onormalt och farligt, förutsatt att självmordstankarna inte blir bestående.

För ja, samtidigt så är det ju så att olycklig kärlek är ett av de största orsakerna bakom depressioner hos ungdomar, så trots att man kan tycka att det är en så liten sak, de flesta tar det väldigt väldigt, även om de tar det hårt kommer de över det väldigt fort. (...) Så har vi också fler exempel här där en del har gått in i fruktansvärda, superdjupa depressioner på grund av det. Så därför så, hur ska man säga (paus). Man måste ju ta alla upplevda problem

lika seriöst, även om man ju på ett sätt personligen kan tycka det att det här är sånt som tillhör livet som man faktiskt borde klara på egen hand. (...) För det kan ju vara början ändå på något.

Informant 1

Citatet ovan ger exempel på hur en informant bemöter typen av problem som hör livet till, men hur kuratorn undviker att förminska elevens upplevelse av att må dåligt och samtidigt betonar vikten av att ta alla problem på allvar.

Att sprida information och erbjuda utbildning riktad till elever i grupp om ämnen som till exempel psykisk hälsa, stresshantering och prestationsångest är något som flera av informanterna skulle önska att det fanns mer av. Informant 1 beskriver att det saknas just hälsofrämjande arbete på gruppnivå i skolan.

I: eh för egen del tänker jag ibland att det skulle vara bra att, eh, eller jag skulle behöva jobba mer på en neutral gruppnivå om ni förstår. Man kan inte ha en grupp så här för att hänga upp anslag, skriv upp er vi ska vara med på en lista med för ni som är suicidnära

Informant 1

Vidare menar informanten att utbildning på gruppnivå är mer "neutral" i och med att den riktar sig till en grupp och inte pekar ut en enskild individ. Detta kan vidare kopplas till Garmy & Claussons (2017) utvärdering av DISA-projektet. Där resultat visade på att unga upplever sig må bättre efter att de deltagit i DISA-projektet och fick arbeta med konkreta strategier för att självständigt hantera sitt mående. Detta är ett exempel på en utbildning riktad till elever i grupp och ett sätt för skolor att arbeta hälsofrämjande. Detta ligger även i linje med White och Morris (2010) förslag om att komplettera standardiserade preventionsprogram med att öppna upp för kritisk reflektion kring suicid som fenomen. Detta kan öka kunskapen kring ämnets komplexitet.

5.4 Kuratorns tillgänglighet

Att sänka tröskeln

Att gå ut i klasser kan även syfta till att visa sig tillgänglig, något som kan ses som en universellt riktad strategi då kuratorn aktivt strävar efter att påverka bilden av sin roll och därmed benägenheten för samtliga elever att söka stöd vid behov.

(...) om det är så här information som jag annars bara kan sätta upp på anslagstavla eller mejla ut att jag går ut i klasser och säger den, drar den, för att det är bra, det skapar hos eleverna en bild av vad en kurator kan göra och vad en kurator är till för och att jag blir en person, det avdramatiserar.

Informant 6

Med detta citat exemplifieras hur en informant väljer det alternativ som innefattar att träffa eleverna framför tidsbesparande, men icke-interaktiv kommunikation. Kuratorn beskriver också att vikten av att visa sig för eleverna spelar roll för vilken relation och uppfattning eleverna får av vilket stöd och hjälp en kan få. En annan informant bekräftar att denna strategi ger utdelning.

(...) till exempel är jag ute i klasserna så märker jag att tröskeln att komma till mig sänks avsevärt och då samma sak som jag var inne och vikarierade i psykologi förra året och hade kanske 16 lektioner eller något sånt och det var fyra olika klasser jag hade, och så noterade jag i efterhand att det var ovanligt många elever som kom hit och ville ha samtal just i de klasserna.

Informant 1

Att flera av kuratorerna arbetar för att *sänka tröskeln* och därmed avdramatisera sig själva indikerar på att många elever upplever skam, obehag eller tveksamhet kopplat till att besöka kuratorn. Enligt vår tolkning kan dessa känslor ses som en konsekvens av vilken föreställning eleven har om kuratorsyrket och vilka som går dit, vilket i sig kan grundas i sociala normer och värden. För att kuratorn ska kunna påverka föreställningen om sig själv, och vad en kurator kan hjälpa till med, krävs att rollen tydliggörs genom ett performativt uttryck som visar på något annat. Detta ligger i linje med ett interaktionistiskt perspektiv, där en handling sker i ett socialt samspel och påverkar vilken responsen som ges. När kuratorn visar sig tillgänglig och eleverna får en ökad förståelse för dennes roll menar informanten att tröskeln för att söka stöd sänks. Citatet nedan visar på att tillgänglighet även får konsekvenser för möjligheten till ett relationsskapande arbetssätt.

(...) men att bara finnas där och bara möta elever också typ bryta ner diskrepansen som finns mellan elev och kurator. (viskar): Man måste må jättedåligt, (ej viskning) lite så. Skam kopplat med rädsla kopplat med, jag vill inte bli stämplad. Och jag tror att det är därför mitt rum är där vi har uppehållsrummet.

Informant 2

Informanten betonar vikten av att skapa relation med eleverna och beskriver hur placeringen av hans arbetsrum kan ha betydelse för interaktionen då den möjliggör daglig kontakt och

skapar goda förutsättningar för relationsskapandet. Vidare beskriver samma informant att en förtroendefull relation är grunden till ett preventivt arbete.

Men någonting som man hela tiden kommer tillbaka till är relationen. Att vara en, att fånga förtroende, det är det viktigaste. Skitsamma resten. Det är det viktigaste.

Informant 2

Citatet beskriver vikten av att kuratorn arbetar relationsskapande. Att få en elevs förtroende är avhängigt för att kunna stötta någon. Det relationsskapande arbetet påverkar även den känslomässiga utvecklingen och identitetsskapandet hos individer i linje med objektrelationsteorin. Detta kan anses som en preventiv strategi då det främjar psykisk hälsa hos eleverna.

5.5 Utbildning och stöd till lärare och övrig skolpersonal

Att kunna upptäcka de som mår dåligt

Kuratorsuppdraget innefattar även enligt SSR:s policy (2015) att handleda och stötta lärarna. Att sprida information och kunskap till lärare kan ses som en förebyggande strategi, då den ökade kunskapen syftar till att stärka förmågan att upptäcka och ingripa när de misstänker att elever mår dåligt. I studien SEYLE kallas denna en typ av intervention för Gatekeeper-utbildning. Bland våra informanter var denna strategi ovanlig, enbart två av sex skolkuratorer uppgav att de höll i någon form av utbildning riktad till lärare och övrig skolpersonal. Mer vanligt förekommande verkade det vara att skolkuratorn konsulterar lärare eller mentorer vid behov, till exempel när någon är orolig för en elev.

Så vi [skolkurator och skolsköterska] hade ett informationspass till lärarna (...) vad man kan göra. Vi drog vi filmer, vi hade *Ett steg för livet*. Lärarna fick sitta och prata själva om: vad är man rädd för, vad kan hända, vad känner man att man tvekar inför. Och redan innan har vi haft det uppe det här *Våga fråga*, att det är ett genom, att ser man en elev som är ensam eller inte ser ut att må bra vad det är så ska man närma sig på något sätt. Och att alla på skolan kan göra det, det är inte bara jag som kurator, utan alla kan trösta och alla kan fråga och alla kan bry sig.

Informant 6

Citatet berör en informants utbildning som hen höll tillsammans med skolsköterskan för lärare i hur en kan identifiera och bemöta ungdomar som visar tecken på att de mår dåligt.

Detta kan också ses som ett exempel på hur kuratorn främjar ett psykosocialt perspektiv då informanten uppmuntrar övrig skolpersonal att arbeta med att synliggöra elevers psykiska mående och öka kunskapen kring detta.

På frågan om vad suicidprevention innebär svarar informanterna att det kan innebära väldigt mycket, men de är eniga om att det är viktigt att så tidigt som möjligt upptäcka problem. För att identifiera dessa elever använder sig samtliga skolor av hälsosamtal, ett standardiserat samtal med skolsköterskan, som syftar till att kunna upptäcka de elever som ligger i riskzonen. Ett annat arbetssätt som syftar till att tidigt identifiera är närvaroarbete. Hög frånvaro ses som ett tecken på ohälsa, något som även NASP (2010) beskriver i vilka tidiga signaler som lärare bör vara uppmärksamma på. Både hälsosamtalen och närvaroarbetet kan liknas vid SEYLE:s intervention screening, vilket eftersträvar att uppmärksamma ungdomar i riskzonen.

Vem som ligger i "riskzonen" och vilka beteenden som anses "riskfyllda" kan kopplas till Antonovskys syn på hälsa och ohälsa som framställs på en skala. Var gränsen för "riskzonen" ligger på denna skala bestäms av vad som anses "sjukt" och "friskt", något som i sin tur definieras av sociala normer och värden samt vilka konstruktioner av avvikelse och normalitet som råder i den aktuella kontexten. Vad som anses normalt och avvikande är beroende av den kulturella, historiska och sociala kontexten. Vad dessa begrepp rymmer är med andra ord ständigt föränderligt och relativt. Det som är avvikande existerar alltid i förhållande till normaliteten. Genom att benämna ett av begreppen säger en något om det andra.

5.6 Intern samverkan

Behovet av att kommunicera

Samtliga skolor har ett elevhälsoteam (EHT) bestående av rektor, skolsköterska, specialpedagog, studie- och yrkesvägledare och kuratorn. Elevhälsoteamet träffas i regel vid ett tillfälle i veckan för att diskutera, följa upp och planera det hälsofrämjande arbetet på skolan. Den interna samverkan sker med andra ord både inom EHT, men även mellan EHT och övrig skolpersonal.

En informant betonar vikten av att olika aktörer samverkar för att suicidprevention ska vara möjlig att utföra på ett framgångsrikt sätt. Samtliga intervjuade informanter har identifierat samverkan som något mer eller mindre utmanande i deras arbete. Vissa har sett den interna samverkan som mer utmanande, medan andra upplever samverkan med yttre aktörer som svårare. Behovet av samverkan förefaller dock vara stort för samtliga kuratorer. Citatet nedan beskriver behovet av att lärare och kurator samarbetar kring elever.

Och en del lärare har ett väldigt elevhälsotänk, och en del lärare har inte alls det (...). Och har väldigt hög integritet på sin lärarroll, det är ett problem här, bort. Medans vi är ju inte inne i klassrummet, vi ser ju inte när en elev kanske inte fungerar. Vi ser ju inte elevhälsan i klassrummet på samma sätt som man önskade att man kunde. Så där har vi ju utmaningen, så.

Informant 3

Vad informant 3 uttrycker i citatet är att det finns ett behov av att lärare och kuratorer kommunicerar på ett mer framgångsrikt sätt gällande elevers hälsa då läraren är den person som har mer kontinuerlig kontakt med eleverna. Med Berggrens begreppsutredning av samverkan kan lärarens avfärdande dessutom tyda på att de olika parterna har olika förståelse av vad samverkan innebär. Lärarens överlämnande kan ses som ett exempel på samordning, då parterna saknar gemensam aktivitet och det primära snarare är att hänvisa till den vars ansvar som anses aktuellt för situationen. Kuratorn efterfrågar däremot ett samarbete med gemensamt syfte och mål, det vill säga samverkan såsom Berggren definierar begreppet. En samstämmig förståelse av vad samverkan innebär är en grundförutsättning för att en samverkansprocess ska vara möjlig att utföra.

Samtliga skolor arbetar också med mentorskap, denna funktion ser olika ut på de olika skolorna men kan innefatta individuella mentorssamtal, mentorstid klassvis och utvecklingssamtal. Sammanfattningsvis kan mentorn ses som en mer stabil kontakt, med ett mer övergripande ansvar för eleverna. I nästkommande citat beskrivs mentorerna som en stor del av elevhälsoarbetet, dock har informanten mer att önska gällande utformningen av kommunikationen mellan EHT och mentorerna.

I: Ja, och det gör man ju mycket med, mentorerna har ju mycket stor del i elevhälsoarbetet.

L: mm, hur ser det ut då?

I: Det är där som svårigheten är.

L: Ja

I: Ehm, det är så mycket jag känner en del av frustrationen är att vi måste jobba mer ihop. Det är lätt att det blir, har man varit, historiskt, i kulturen också, i skolkulturen där EHT är här och

lärarna här. Och det tycker jag inte kommer funka i längden, vi måste jobba ihop och mentorerna, tyvärr, jag tycker nog att mentorerna skulle vara ihop med EHT på något sätt. Att vi skulle jobba ihop. Så är det inte riktigt.

Informant 3

Informant 3 menar att det finns ett behov av att ha ett närmare samarbete även med mentorer, som inte ingår i EHT. Vidare beskriver samma informant att det dessutom finns en otydlighet i vad som ingår i mentorsrollen, vilket också försvårar samverkansprocesser då det skapar en osäkerhet kring vilka förväntningar och krav som är rimliga att ställa på respektive part.

En del kringgår mentorsrollen, en del tycker att det bara ingår studiestöd eller att planera, hjälper att planera. Medan för en annan så är det jättemycket kring måendet och en del nästan ser till att ha träffat sin mentorselev varje dag i alla fall, med en blick, och hej. En del engagerar sig jättemycket, och det kanske också, en ledningsfråga med, man måste också: vad är en mentorsroll? Tydliggöra det. Det här också tycker jag. Så slipper man göra rollerna, det kanske är mer där tror jag.

Informant 3

Detta kan dessutom exemplifiera hur samarbete över professionsgränser kan bli problematiskt. Ett samarbete mellan kuratorn och läraren/mentorn kräver att professionsgränser överskrids, i och med att de olika yrkesrollerna innefattar olika arbetsuppgifter samt ansvarsområden. För att en samverkansprocess ska fungera krävs att parterna har kommit överens om ett gemensamt syfte och hur arbetsfördelningen ska se ut. Då deltagarna har olika uppfattning kring vad, hur och vem som ska utföra olika insatser har professionerna svårt att förstå varandra till följd av att de inte troligen inte arbetar mot samma mål. Detta gör att samverkansprocessen blir ineffektiv, olönsam samt att det finns en risk att ingen blir nöjd med resultatet.

Förutsättningen för att kunna nå ett gemensamt syfte är genom god kommunikation och ett fungerande socialt samspel. För att nå samförstånd erfordras att parterna delar signifikanta symboler, samt har förmåga till vad Mead benämner som rollövertagande. Ett rollövertagande innebär ha förmågan till att se situationen utifrån den andres perspektiv. Ett samförstånd kan öppna upp kommunikationen och öka möjligheterna till att nå ett gemensamt, uttalat och genomförbart syfte. Informant 6 beskriver svårigheten i att få tillträde till elevernas tid, även detta kan ses som ett exempel på en bristande samverkan då parternas mål inte är förenliga.

Sen är det, den måste jag säga att det är en väldigt stor tonvikt på att, med lektioner. Alltså undervisningen är jätte, det är svårt att komma in, att om vi liksom, elevhälsan vill ta del av tid, det här är, här är det jättemycket svårare än den andra skolan jag jobbat. Där man kanske väljer så här, vi tar en heldag. Det tycker man inte att man har tid med här.

Informant 6

Citatet ovan visar att elevhälsans arbete begränsas av att utbildning prioriteras högre än det hälsofrämjande arbetet som hör till skolan uppdrag enligt skollagen. Detta indikerar att det råder en intressekonflikt i den interna organisationen, alltså att lärare och kuratorer saknar en gemensam utgångspunkt och uppfattning om hur elevhälsans uppdrag ska utföras. Den organisatoriska strukturen kan antas vara otydlig för deltagarna, där de olika deltagarnas ansvarsområden och arbetsuppgifter inte är konkreta eller tydliga för någon av de inblandade. Detta försvårar och skapar hinder för samverkan mellan lärare och kuratorer. Dessutom kan det antas finnas ett asymmetriskt maktförhållande där lärarna i detta fall har en överordnad position och kan utgöra en bidragande faktor till varför elevhälsoteamet har svårt att få sin röst hörd.

Samarbete över professionsgränser innebär ofta att yrkesutövare med olika kunskapsgrund möts. I Börjesson och Rehns (2009) redogörelse för Foucaults syn på makt råder det en maktobalans, där professionerna är inordnade i en hierarki och därmed har olika mycket inflytande. Statuskillnader och asymmetriska maktförhållanden kan försvåra ett ömsesidigt samarbete och därmed möjlighet för samtliga deltagare att faktiskt påverka. Av vår empiri kan vi dra slutsatsen att skolkuratoren tenderar att vara underordnad lärare i hierarkin, detta kan antas handla om vilken kunskap som anses vara mest legitim. Informant 2 beskriver i citatet nedan att fokus i skolan ligger på utbildning, på bekostnad av de övriga två uppgifterna skolan är ålagda att utföra.

Det är ju tre områden som skolan ska fokusera på, men fokus ligger jättemycket på utbildning. Lärare får ju väldigt lite utbildning inom det sociala arbetet trots att 90% av deras arbete handlar om det sociala arbetet så att det brister på många sätt. Det brister i hur vi utbildar människor som jobbar med barn, det brister i hur skolan är uppbyggd, alltså vad skolan prioriterar, du är här för att lära dig du är inte här för att må dåligt, mår du dåligt blir det någon annanstans, någon annan får deala med dig, trots att vi är de som träffar barnen nästan 80% av deras vakna tid.

Informant 2

Informant 2 upplever att det råder en brist på psykosocialt perspektiv i skolvärlden, och anser att lärares utbildning bör kompletteras med detta synsätt. Skolans fokus ligger främst på att utbilda eleverna, på bekostnad av den del av uppdraget som berör elevernas hälsa.

Citatet kan anses vara ett exempel på att det psykosociala synsättet inte anses legitimt i samma utsträckning och därmed inte blir lika högt prioriterat som utbildningen för eleverna. Tonvikten på utbildning kan ha en korrelation med att den offentliga sektorn i allt högre grad präglas av resultatstyrning och mätbarhet i linje med New public management. För att en skola ska kunna presentera goda resultat behöver de vara mätbara. Goda studieresultat i form av bra betyg är lättare att mäta än effekten av psykosocialt arbete.

Samma informant beskriver att kuratorn ensam inte har möjlighet att främja det psykosociala perspektivet i skolan, det som krävs är att synsättet ska genomsyra hela organisationen och arbetet som utförs. En förutsättning för detta är att beslut fattas på högre nivåer.

Så som jag sa innan, organisationsnivå. Ja. Att i detta fallet huvudmannen bestämmer sig för att detta är något vi ska satsa på och föra in i organisationen, att det är viktigt arbete, detta är något som ska nyansera det arbetet vi gör. Vi ska veta när vi ser signalerna bla bla bla. Så tror jag att det har störst effekt, än att en går och utbildar sig inom så här kan vi jobba och så lärarna bara.. Aahh hur ska vi hinna det? För det är oftast den: hur ska vi hinna det? När vi ändå sitter och gör betyg (...) Nej, det blir ett tillägg på din redan överbelastade arbetssituation.

Informant 2

I citatet reflekterar informanten över det faktum att lärarnas arbetsbelastning påverkar deras möjlighet att engagera sig i elevernas hälsa, och för att lärarna ska kunna arbeta på ett annat sätt behöver denna minskas. För att kunna skapa en god samverkan måste hänsyn tas till hur de olika organisatoriska förutsättningarna ser ut, detta för att kunna etablera rimliga förväntningar på vad respektive deltagare kan ansvara för och utföra. För höga förväntningar är en faktor som kan riskera att hämma samverkansprocessen. Att beslutet fattas på högre nivåer grundas i att det krävs en större organisatorisk förändring, samt för att det finns behov av tydliga ramar för hur samverkan ska bedrivas.

Vidare beskriver citatet nedan att samverkansprocessen påverkas av den kultur som präglar organisationen. Informanten menar att kontakten och kommunikationen med lärarna på en av de skolor kuratorn arbetar på fungerar bättre och därmed underlättar samverkan dem emellan.

Det är mycket mer där, också närmare. Det kanske sitter i att jag känner dem på ett annat sätt, fast (...) jamen det sitter också lite i kulturen att, direktkontakt, direktfeedback, när man sitter i kafferummet. Vi pratar ju inte högt om elever egentligen så, men man kan ju ändå fråga: träffade du x nu? Ja, jag gjorde det. Det här snabba. Det är mer lätt där än här, på det andra bygget. Jag tror faktiskt det. Lärarna sitter ihop, det gör jättemycket, det är jättemycket med placering. Hur man placerar medarbetare.

Informant 3

Den kultur informanten uppfattar som gynnsam utgörs av en snabb och närhetsbaserad kommunikation. Lindberg beskriver att professionsgränser vidmakthålls av såväl formella regler som professionella och sociala normer. Detta medför att professionerna behöver överbrygga dessa gränser och skapa en gemensam kultur. En gemensam kultur etableras genom interaktion där människor påverkar och påverkas av varandra. I interaktion skapas värden och normer och i detta fall, där individer med olika professionella och sociala normer möts, skapar de nya sociala reglerna en gemensam kultur.

5.7 Yttre samverkan

Skolans ansvar i förhållande till andra aktörer

Som tidigare nämnts finns det ett behov av att samverka med andra organisationer, nedan svarar informanten på frågan hur de arbetar med ungdomar som lider av psykisk ohälsa. Kuratorn menar att en förutsättning för att kunna agera på ett önskvärt sätt är att skapa ett nätverk av kontakter med mer specifik kunskap om den problematik som är aktuell.

(...) det handlar om nätverksarbete. Jättemycket. Sitt inte ensam på all information. Utan se till att jobba. Samverka med andra myndigheter, familjer, andra vuxna. För det blir farligt om man sitter själv på allting. Och just det här att, det är väl det viktigaste när man börjar jobba som skolkurator, var vänder jag mig? När det finns den här problematiken, vad ser jag, alltså bygga ett kontaktnät.

Informant 2

Behovet av att skapa ett nätverk indikerar på att psykisk ohälsa i allmänhet och suicidalitet i synnerhet är komplexa fenomen som kräver att flera aktörer samarbetar för att kunna förbättra den utsatta personens mående. Informanten beskriver att det finns ett behov av att inkludera personer och verksamheter i individens närhet. Denna beskrivning kan kopplas till

att individen är en del av ett större system där individens familj, skolpersonal och andra myndigheter kan ses som exempel på olika subsystem i vilka individen ingår och interagerar med. Genom att inta ett systemteoretiskt perspektiv och förstå vikten av att inkludera flera av de system som individen ingår i skapas mer av en helhetsbild kring individen, detta ökar möjligheten för att förbättra situationen för individen. Informantens intention är skapa ett samarbete kring en individ, där aktörerna har ett gemensamt mål och syfte och där olika resurser och kompetens tas tillvara på, vilket kan ses som ett exempel på samverkan.

Det informanten anser är viktigt är att skapa kontakter för att kunna få konsultation av yttre aktörer med specifik kunskap, vilket Berggren benämner som samråd. Nedanstående citat skildrar hur samverkan kan te sig utmanande på grund av hur socialtjänstens verksamhet är uppbyggd, både geografiskt och organisatoriskt. En konsekvens av att socialtjänsten inte ger respons så som informanten hade velat blir att motivationen att anmäla minskas och om detta inte görs riskerar skolan repressalier.

Alltså det är lite svårt för att elever kommer från jätteolika områden delvis så att, vad ska man säga, tyvärr så är det väldigt sällan socialtjänsten reagerar överhuvudtaget. Så det kan ju kännas lite tröstlöst att för att uppfylla lagens krav så ska man anmäla för har man inte anmält och det händer någonting så får skolan klander för det (...).

Informant 1

Hur de sociala myndigheterna är uppdelade försvårar alltså möjligheterna att etablera en bestående samverkan mellan skolan och socialtjänsten. Detta kan kopplas till hur den offentliga sektorn i hög grad har decentraliserats i linje med New Public Management. Det faktum att informanten inte upplever sig få respons gör att kommunikationen blir bristfällig, och när responsen uteblir innebär detta att ansvaret för elevens hälsa läggs på skolan. Detta skapar förvirring kring olika organisationers ansvarsområden. I citatet nedan beskrivs denna ovisshet av informant 3.

där kan jag ju känna en liten frustration när jag ser att det är tillvaron utanför skolan helt enkelt som är den stora boven. Var går gränsen för vad skolan ska göra och kan göra? Den balansen är svår, att inte ge sig in på fel område också, när.. aa.. man kan ju tycka lite olika också på en arbetsplats, jamen där ska du inte lägga dig i, men jo jag tycker absolut du ska göra det. Det finns inget rätt, det finns inga svar märker jag, i samhället. När man ringer till socialtjänsten, man kan ringa till olika instanser och olika utredningsinstanser, ja, och vårdcentraler, men det är ingen som riktigt, riktigt har svaren.

Informant 3

Osäkerheten kring vem som är skyldig att ta ansvar för vad förekommer såväl i den interna organisationen, som i den externa samverkansprocessen. De otydliga ramarna för hur arbetet ska bedrivas bidrar till ett nollsummespel, där eleverna blir de som drabbas. Detta kan kopplas till det krav på samarbete mellan skolan och bland annat hälso- och sjukvården, som uttrycktes i Westerlund och Wassermans (2003) studie om skolan som hälsofrämjande arena. Ett sådant samarbete är av vikt för att kunna etablera tydliga ramar för hur arbetet ska utföras.

I citatet nedan beskriver informant 5 hur hen ser på skolans ansvar i vad som skall utföras av skolan och av andra instanser och organisationer. Informanten konstaterar att skolans uppgift handlar om att identifiera elever som lider av ohälsa och att andra instanser därefter skall ta vid och stå för olika typer av behandling.

I: Vi ska ju bara jobba hälsofrämjande och förebyggande, icke behandlande vi ska ju egentligen bara upptäcka och sen ska vi (ljudeffekt)

L: Skjutsa vidare?

I: Jaa

Informant 5

Vad informanten konstaterar är att skolans ansvar är att överlämna till aktörer med behandlande ansvar. Den samarbetsform som beskrivs ligger i linje med Berggrens förklaring av samordning, där de olika parterna behåller sina ansvarsområden och det inte sker något ytterligare samarbete än själva överlämnandet.

6. Avslutande sammanfattning & diskussion

Denna studie har syftat till att söka svar på hur skolkuratorer förstår suicidprevention som fenomen, vilken roll skolan har i detta arbete samt hur de tänker att det suicidpreventiva arbetet bör utvecklas. Vår empiri har visat på flera olika uppfattningar om vad suicidprevention kan innebära, vilket vi presenterat som olika strategier i resultatet.

En av de mest centrala strategierna för det suicidpreventiva arbetet visade sig att *vara en bra skola*. Genom att skapa gynnsamma kulturer, det vill säga en trygg plats med en tillåtande *social miljö* där elever kan känna sig sedda och inkluderade ger förutsättningar till att ungdomarna får en känsla av sammanhang. Destruktiva kulturer påverkar såväl kuratorns arbetsuppgifter som strategier samt elevernas benägenhet att söka stöd. Negativa kulturer är något kuratorerna försöker undvika, då de tenderar att vara ihållande och därmed svåra att

angripa när de väl fått fäste i exempelvis en klass. I vårt resultat resonerar vi kring hur sociala kulturer skapas, hur de upprätthålls av sociala normer samt hur de kan förändras. Detta analyseras utifrån interaktionism och social konformitet.

Vidare identifierar vi *vikten av information*. Utbildning och kunskap riktad till såväl elever som lärare har en betydande roll i det suicidpreventiva arbetet. Genom information till ungdomar om ämnen som hör livet till kan världen bli begriplig och hanterbar, vilket i sin tur ökar individens möjligheter att kunna förhålla på ett konstruktivt sätt sig till sin omvärld. Utifrån tidigare forskning, exempelvis i studierna SEYLE och DISA, har information riktad till elever visat sig ha goda effekter för ungdomars psykiska hälsa. En strategi för att erbjuda eleverna information är att delta i undervisningen eller ge kortare föreläsningar om olika ämnen som berör psykisk hälsa. Att visa sig i klasserna syftar även till att visa sig tillgänglig och etablera en personlig relation till eleverna därmed *sänka tröskeln* till söka hjälp. Genom att utbilda lärare att känna igen signaler och beteenden som tyder på ohälsa ökar deras förmåga till *att upptäcka de som mår dåligt*, vilket i studien SEYLE benämns som Gatekeeperutbildning. Andra strategier såsom närvaroarbete och hälsosamtal syftar också till att upptäcka elever som befinner sig i riskzonen, detta kallas i SEYLE för screening, och bedrivs på samtliga undersökta skolor. Att identifiera elever i riskzonen kopplas till Antonovskys förståelse av hälsa och ohälsa som en skala, och där gränsen för vad som anses friskt respektive sjukt är beroende av hur den sociala kontexten konstruerar normalitet och avvikelse.

Samverkan är en faktor som beskrivits som central för att skolan ska kunna bedriva ett suicidpreventivt arbete, detta upplevs av många som en utmanande uppgift. Samverkan bedrivs både inom organisationen och med yttre aktörer. För att skapa en fungerande samverkansprocess oavsett om den är inre eller yttre måste deltagarna först och främst ha en gemensam förståelse av vad begreppet innebär. Vidare behöver de ha en samstämmig uppfattning om vilket mål som ska nås, hur det ska göras och vem som ska ansvara för vad. Detta är tonsättande för att skapa rimliga och tydliga förväntningar på vilka resultat som kan uppnås. Samverkan innefattar att överskrida gränser, i detta fallet professionsgränser och organisationsgränser. Till följd av att olika professioner och organisationer har olika perspektiv, måste de tillsammans eftersträva hitta ett gemensamt språk för att nå samförstånd. Med detta ges möjlighet att kunna etablera ömsesidigt förtroende, respekt för varandras

kompetens och roller. Kulturen är viktig för hur samverkansprocessen upplevs och upprätthålls.

Det som uppfattas som utmanande för många av informanterna gällande den interna samverkan är bristen på psykosocialt perspektiv hos andra professioner, något som resulterar i att arbetet nedprioriteras och försvårar kuratorns arbete. Kuratorn är beroende av lärares och mentorers förespråkande av det psykosociala perspektivet, då de har en vardaglig kontakt med eleverna som kuratorn saknar. Ett förslag för att skapa ett mer integrerat samarbete mellan EHT och mentorer genom att inkludera mentorerna i EHT. Detta skulle kunna formalisera återkopplingen angående elevers mående och situationen i klassrummen.

Skolan behöver samverka med yttre aktörer, till följd av skolans begränsningar i kunskap och ansvar. Att inkludera yttre aktörer anser vi dessutom är av vikt för att skapa en helhetsbild av en individ, där de olika system en individ ingår i kan mötas och samarbeta för att främja den berördes hälsa. Informanterna har redogjort för vikten av att skapa nätverk som kan bistå med information, vilket enligt Berggren beskrivs som samarbetsformen samråd. Utmaningarna för samverkan med yttre aktörer präglas av en överväldigande mängd inblandade parter, vilket vi valt att förstå utifrån det ökade inflytandet av NPM. I vår studie visar vi på att den bristande samverkansprocessen påverkas av en osäkerhet kring ansvarsfördelningen.

Vad vår studie har ämnat att undersöka är *skolans ansvar i förhållande till andra aktörer*.

Vad som framkommit är att skolan inte har ett behandlingsansvar, men till följd av att samordningen mellan skolan och andra organisationer ofta fallerar blir skolor mer eller mindre tvingade att åta sig detta. På grund av detta skapas osäkerhet kring hur långt skolans ansvar sträcker sig, vilket i sin tur försvårar samverkansprocessen med yttre aktörer då rollerna blir otydliga. Detta medför att elever riskerar att hamna mellan stolarna då samverkan inte fungerar. För att skolan ska kunna hålla sig inom sitt ansvarsområde måste det etableras en fungerande samverkan med andra organisationer. I detta ingår att såväl arbetsuppgifter som ansvarsområden tydliggörs hos samtliga inblandade aktörer, att de olika parterna gör vad de är ålagda att göra och att dessa gränser inte överskrids.

Vår slutsats är att en rimlig förväntning på skolans roll i det suicidpreventiva arbetet är med att fokusera på att vara hälsofrämjande. Att implementera ett psykosocialt perspektiv i skolan kräver organisationsförändringar och beslut av skollädares. Att låta det psykosociala synsättet genomsyra allt arbete som bedrivs i skolan är ett krav för att kunna höja kvalitén på

det hälsofrämjande arbetet. Syftet är att delaktiggöra all skolpersonal i elevhälsoarbetet, fokusera på det friska och stärka detta i linje med KASAM. Genom att prioritera det hälsofrämjande arbetet i skolvärlden ges förutsättningar för att ge det förebyggande arbetet mer utrymme än vad det får idag. För att detta ska kunna verkställas krävs ett konkret krav på hur många elever en skolkurator får ha ansvar för, vilket står i relation till skolkuratorns tjänstgöringsgrad. Studier visar att elever som mår bra presterar bättre i skolan, och att detta är viktigt för individens utveckling till att bli vuxen. Att utnyttja skolan som arena är för det hälsofrämjande arbetet är optimalt för att nå unga som målgrupp och arbeta suicidpreventivt.

Om vi hade haft möjlighet hade det varit intressant att undersöka fler professioners och organisationernas uppfattning om skolans roll i det suicidpreventiva arbetet. Detta hade kunnat bidra med en djupare förståelse för hur det suicidpreventiva arbetet ser ut, vilka begränsningar och hinder som rör arbetet och därmed vad som behöver förändras för att utveckling och förbättring ska vara möjlig.

7. Litteraturlista

Abrahamsson, Bengt (1967) George C Homans' utbytesteori. I Asplund Johan (RED.) *Sociologiska teorier - studier i sociologins historia*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Antonovsky, Aaron (1991) *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur & Kultur.

Aspers, Patrik (2002) Interaktionsformer. *Sociologisk forskning* Vol.39(1), pp.6-29

Asplund, Johan (1967) George Herbert Mead. I Asplund Johan (RED.) *Sociologiska teorier - studier i sociologins historia*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Akademikerförbundet SSR (2014) *Sambandet mellan psykisk ohälsa, skolmiljö och skolresultat. Om behovet av fler skolkuratorer*. Stockholm: Akademikerförbundet.

Akademikerförbundet SRR (2015) *Policy för skolkuratorer*. Stockholm: Akademikerförbundet.

Brännberg, Tore (1995) *Plus för unga - en studie av projekt, samverkan och eldsjälar* PLUS-gruppen inom Civildepartementet Ds 1995:54, Bilaga 1 Stockholm: Civildepartementet.

Börjesson, Mats & Rehn Alf (2009) *Makt*. Malmö: Liber.

David Matthew, Carole D. Sutton (2016) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Folkhälsomyndigheten (2017) *Suicidprevention 2017. En lägesrapport om det nationella arbetet med att förebygga självmord*. Solna: Folkhälsomyndigheten.

Garmy, Pernilla & Clausson, Eva (2017) *Att förebygga psykisk ohälsa i skolan - utvärdering av DISA*. Kristianstad: Kristianstad University. Avdelningen för sjuksköterskeutbildningarna.

Havnesköld, Leif & Risholm Mothander, Pia (2009) *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Liber.

I. Svedmark, Eva (2012) Att skydda individen från skada. En forskningsetisk balansakt. I: Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.) *Etiska dilemman. Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: gleerups.

Jacobsen, Dag-Ingvar (2012) *Förståelse, beskrivning och förklaring - Introduktion till samhällsvetenskap metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Thomas & Lalander, Philip (2018) *Vardagslivets psykologi*. Stockholm:Liber.

Johansson, Staffan, Dellgran, Peter & Höjer, Staffan(2015) *Inledning*. I: Johansson, Staffan, Dellgran,Peter & Höjer, Staffan (RED.) *Människobehandlande organisationer - Villkor för ledning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm:Natur & Kultur.

Kalman, Hildur & Johansson, Stina (2012) Vad ligger i begreppet forskningsperson? Skydd av försöksperson respektive skydd av informanternas integritet. I: Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.) *Etiska dilemman. Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: gleerups.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2012) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lindberg, Kajsa (2009) *Samverkan*. Malmö: Liber.

NASP (2010) *Att förebygga självmord och självmordsförsök hos skolelever*. Stockholm: Karolinska institutets folkhälsoakademi.

Rennstam, Jens & Wästerfors, David (2015) *Från stoff till studie - om analysarbete i kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Socialstyrelsen (2006) *Förslag till nationellt program för suicidprevention - strategier och åtgärdsförslag inriktade mot hälso- och sjukvården, socialtjänsten och skolhälsovården/elevhälsan*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2010) *Social rapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2017) *Utvecklingen av psykisk ohälsa bland barn och unga vuxna - till och med 2016*. Stockholm: Socialstyrelsen

Socialstyrelsen & Skolverket (2016) *Vägledning för elevhälsa reviderad version 2016*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Turén, Torsten (2007) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Malmö:Liber.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning*

Wasserman, Danuta (2000) Strategier för självmordsprevention. I Beskow, Jan (red.) *Själv mord och självmordsprevention. Om livsavgörande ögonblick*. Lund: Studentlitteratur

Wasserman et al. BMC Public Health 2010, 10:192. Saving and Empowering Young Lives in Europe (SEYLE): a randomized trial.

Wilhsson, Marie (2017) *Ungdomars strävan mot att lyckas och nå framgång i livet - skolan som hälsofrämjande arena* (Doktorsavhandling, Halmstad University Dissertation no.31)
Halmstad: Halmstad University Press. Tillgänglig: www.hh.se/hup

Åsberg Rodney (2001) *Ontologi, epistemologi och metodologi - En kritisk genomgång av vissa grundläggande vetenskapsteoretiska begrepp och ansatser*. Göteborgs universitet institutionen för pedagogik och didaktik.

Bilaga 1

Terminologi och definitioner

Nedan definieras vissa centrala begrepp och termer som används i vår studie. Vi har valt att använda oss av Nationellt centrum för suicidprevention (NASP)/Socialstyrelsens rapport (2006); Förslag till nationellt program för självmordsprevention.

Självmord och **suicid** är synonyma begrepp som beskriver en avsiktlig och självförvållad handling som leder till döden. I vår studie alternerar vi mellan att använda ordet självmord och suicid, men ordens innebörd är densamma. Vi har genomgående använt oss av bägge begreppen i en synonym bemärkelse. Suicid har en mer vetenskaplig klang, medan självmord används i mer vardagligt språk. Vi menar på att det finns en fördel att alternera mellan dessa begrepp för att göra uppsatsens innehåll mer tillgängligt, samt minska den distans som kan komma av ett alltför akademiskt språkbruk.

Självmordsprevention inbegriper de förebyggande åtgärder som syftar till att minska självmordshandlingar. Det skiljs på universell självmordsprevention och selektiv självmordsprevention. Den universella preventionen vänder sig till befolkningen i allmänhet och syftar till att sprida kunskap om psykisk ohälsa och suicidalitet samt till att begränsa tillgängliga självmordsmedel. Den selektivt inriktade preventionen vänder sig till grupper som bedöms vara i riskzonen för suicidalt beteende, där åtgärderna framförallt riktar sig mot underliggande problem som till exempel psykisk ohälsa och missbruk.

Självmordsnära personer eller **suicidala** personer innefattar individer som 1) inom det senaste året försökt begå självmord 2) har allvarliga självmordstankar och där bedömning görs att självmordsrisk är aktuell inom den närmaste tiden 3) inte har allvarliga självmordstankar, men där ändå självmordsrisk föreligger på grund av andra omständigheter.

Självmordsprocess är ett begrepp som beskriver utvecklingen från självmordstankar, eventuella självmordsförsök till det slutliga självmordet. Att självmordet beskrivs som en process indikerar att handlingen inte är något plötsligt, utan snarare är ett förlopp som sker under en viss tid.

Suicidalt beteende eller **självordshandlingar** är samlingsnamn på suicidtankar, suicidförsök och suicid.

Begreppet **suicidalitet** bottnar ur latin och betyder att individen vill fly från psykisk smärta. Suicidalitet rymmer spektrat från tankar, planer, handlingar, försök och slutligen fullbordade suicid.

Bilaga 2

Intervjuguide:

Bakgrund:

- Hur länge har du jobbat som skolkurator?
- Hur skulle du beskriva ditt arbete?
 - vilka arbetstider har du?
 - Vad upplever du är mest utmanande i ditt arbete?
 - Arbetar du i ett Elevhälsoteam?
 - Hur ser det ut? Vilka ingår i teamet?
 - Hur många elever har du ansvar för?

Elevhälsans uppdrag:

- Vad anser du att hälsofrämjande arbete innebär?
- På vilket sätt arbetar elevhälsan hälsofrämjande på er skola?

Psykisk ohälsa och suicidprevention (definition, förståelse och förklaring):

- Vad innebär psykisk ohälsa för dig?
- Hur arbetar ni med psykisk ohälsa på skolan?
- Har du någon kommunikation med lärarna angående elevernas hälsa (återkoppling), hur ser den ut?
- Hur agerar ni när ni misstänker att en elev lider av psykisk ohälsa?
- Känner du till vad suicidnärhet innebär?
 - Om ja: Vad innebär suicidnärhet för dig?
 - Om nej: en person som bedöms suicidnära har gjort ett självmordsförsök eller har allvarliga självmordstankar och där bedömning görs att självmordsrisk är hög.
- Har du haft samtal med elever du uppfattat som suicidnära?
 - om ja: hur bedömer du om en elev är suicidnära?
- Hur tycker du att man ska bemöta någon som är suicidnära på bästa sätt?
- Vad anser du att suicidprevention innebär?
- Bedrivs det någon form av elevhälsoprogram som innefattar självmordsprevention?
 - finns det några utarbetade riktlinjer kring detta?

Kontakt med personal - utbildning/handledning:

- Har du fått möjlighet att gå en utbildning i suicidprevention eller liknande?
- Har du ansvar för någon typ av utbildning eller handledning för övrig skolpersonal eller vårdnadshavare?
 - Om ja: handleder du övrig skolpersonal samt ev. föräldrar i att bemöta suicidnära elever?
- Hur ser din kontakt ut med föräldrar/vårdnadshavare ut?

Samverkan och skolans roll:

- har du kontakt med andra verksamheter som (t.ex. hälso- och sjukvård, BUP, Socialtjänsten) som har mer specifik kunskap gällande suicidala beteenden?
 - om ja: hur ser samarbetet ut?
 - hur ser du på ansvarsfördelningen er emellan?
 - Finns det några hinder i detta arbetet?

Organisation/verksamhet

Den här delen av intervjun kommer att beröra skolan som organisation

- Har det funnits någon utbildning för lärare och övrig skolpersonal i hur man identifierar elever som befinner sig i riskzonen för självmordshandlingar?
- Hur ser du på skolans möjligheter i att förebygga suicid/självmordsnärlighet?
- Hur hade du önskat att det suicidpreventiva arbetet såg ut hos er (skolan)?

Bilaga 3

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Till dig som arbetar som skolkurator på en gymnasieskola i Göteborg - Informationsbrev och förfrågan om att delta i en intervjustudie

Själv mord är ett omfattande folkhälsoproblem, både globalt och nationellt. Enligt World Health Organization är själv mord den näst vanligaste dödsorsaken bland ungdomar mellan 15-19 år. Dessa siffror är alarmerande och kräver att samhället ingriper genom att skapa strategier för att kunna förebygga själv mord, och därmed rädda liv.

Skolan är den instans där barn och unga vistas varje dag, och har därmed makt att påverka många unga vuxnas hälsa. Detta gör skolan till en verksamhet med stor potential att bli en central aktör i det arbetet med att förebygga själv mord bland barn och unga. Vi önskar därför att genomföra en intervjustudie för att undersöka skolans roll i det självmordspreventiva arbetet.

Syftet med studien är att undersöka skolkuratorers erfarenheter av suicidpreventivt arbete, samt hur skolkuratoren ser på skolans roll i att arbeta suicidpreventivt för barn och unga.

De som blir tillfrågade i att delta i studien är slumpmässigt utvalda, men har den gemensamma nämnaren att de arbetar som skolkuratorer på gymnasium runt om i Göteborg.

Deltagandet i denna forskning är frivillig vilket innebär att du som informant närsomhelst i processen har rätt att dra dig utan förbehåll. Intervjun kommer att hållas på din arbetsplats, alternativt en annan plats du föredrar. Beräknad tid för intervjun är 45-60 min och kommer att spelas in i syfte att transkribera intervjun efteråt.

Det insamlade materialet från intervjuerna kommer enbart att användas i forskningssyfte och för att säkerställa konfidentialitet kommer materialet hanteras så att obehöriga inte får tillgång till det. Uppgifter som kan resultera i att enskilda skolkuratorer eller skolor

identifieras kommer inte att nämnas, i presentationen av materialet kommer skolkuratorns namn, kön och ålder, samt skolans exakta geografiska plats inte att röjas. De inspelade intervjuerna och transkriberingen av dem kommer efter det att forskningen avslutats att raderas.

Vi som ska skriva studien heter Elin Lindblad och Lina Rissvik, vi är studenter på Göteborgs universitet och läser sjätte terminen på Socionomprogrammet. I utbildningen ingår det att skriva ett självständigt vetenskapligt arbete, även kallat C-uppsats.

Tveka inte att höra av er vid frågor! Varmt tack för er tid!

Er medverkan hade varit betydelsefull.

Studerande

Lina Rissvik, 073-5141403

Elin Lindblad, 076-2098195

Handledare

Tore Brännberg, 070-7125310